

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Управління грошовими потоками суб'єктів господарювання»

Виконала: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Фінанси, банківська справа та страхування
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа
та страхування
ступеня вищої освіти магістр
групи 1
Ведмідь М. О.

Полтава 2023 року

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ	9
1.1. Сутність, класифікація та показники для аналізу грошових потоків суб'єкта господарювання	9
1.2. Економічний зміст управління грошовими потоками підприємства	17
РОЗДІЛ 2. СТАН УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ НА ДОСЛІДЖУВАНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ	24
2.1. Дослідження структури готівкового й безготівкового грошових потоків суб'єкта господарювання	24
2.2. Управління грошовими потоками на основі результатів їх аналізу за видами господарської діяльності підприємства	34
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА	43
3.1. Оптимізація кредитної політики в контексті управління грошовими потоками підприємства	43
3.2. Шляхи підвищення ефективності управління грошовими потоками сільськогосподарських підприємств	53
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	70

ВСТУП

Актуальність теми. Оптимізації руху грошових коштів, збалансованості грошових потоків, синхронності їх виникнення на підприємстві сприяє впровадження дієвої системи управління грошовими потоками. Рівень ефективності управління грошовими потоками визначає ступінь досягнення місії і цілей підприємства, своєчасність і повноту виконання зобов'язань перед кредиторами, неперервність виробничої діяльності, перспективну фінансову стійкість.

Управління грошовими потоками було предметом вивчення таких науковців, як І. Бланк [6], Є. Брігхем [9], Н. Васюк [12], Т. Гринько [20], О. Дорош [24], Ю. Єрешко [25], Л. Лігоненко [39], В. Маліков [40], О. Олійник [48, 49], Н. Перловська [50], О. Ролько [54], Г. Роганова [53], Л. Свистун [58], О. Сердюк [59], С. Халатур [68; 69], В. Харченко [71] та ін.

Незважаючи на постійне дослідження питань згаданої теорії і практики, потребує вдосконалення теоретична база, що охоплює весь комплекс питань управління грошовими потоками та оптимізації їх структури. Практичне застосування наявних інструментів у сільськогосподарських підприємствах знаходиться на низькому рівні, оскільки існуючі розробки не завжди враховують специфіку функціонування цих суб'єктів підприємництва і носять теоретичний характер. Особливу цікавість становить опрацювання сучасних підходів до управління підприємством у рамках потокового підходу. Очевидно, що із зазначених причин обрана тема актуальна, викликає як теоретичний, так і практичний інтерес, а тому є об'єктом подальших науково-теоретичних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота виконана в межах програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою «Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ».

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є

узагальнення науково-теоретичних і методичних аспектів та розробка практичних рекомендацій щодо управління грошовими потоками суб'єктів господарювання. Реалізація мети дослідження зумовила необхідність виявлення і розв'язання наступного комплексу наукових завдань:

- дослідити сутність грошового потоку, класифікацію та показники для аналізу грошових потоків суб'єкта господарювання;
- узагальнити економічний зміст управління грошовими потоками підприємства;
- дослідити структуру готівкового й безготівкового грошових потоків суб'єкта господарювання;
- з'ясувати стан управління грошовими потоками за результатами їх аналізу в розрізі видів звичайної діяльності підприємства;
- оцінити кредитну політику підприємства в контексті управління його грошовими потоками;
- обґрунтувати напрями забезпечення ефективності управління грошовими потоками підприємств аграрної сфери.

Предмет і об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження виступає рух грошових коштів суб'єкта господарювання, предметом дослідження є теоретико-методичні й практичні засади управління грошовими потоками сільськогосподарського підприємства. Робота виконана на матеріалах сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю «XXX» Полтавського району.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження були основні положення економічної теорії, розробки вчених-економістів із питань управління грошовими потоками суб'єктів господарювання.

При написанні роботи застосовано такі методи дослідження: абстрактно-логічний (у вивченні думок науковців щодо сутності грошового потоку); системного узагальнення (у процесі систематизації поглядів на набір показників для оцінювання грошових потоків і зміст управління останніми); розрахунково-конструктивний (здійснюючи фінансово-економічну характеристику XXX);

монографічний (під час з'ясування стану управління грошовими потоками на конкретному підприємстві); порівняння (співставляючи фактичні значення показників фінансового стану досліджуваного підприємства з нормативами і базовими значеннями); аналіз відносних показників, вертикальний і горизонтальний аналіз (під час аналізу операційного cash-flow, структури грошових потоків підприємства); графічний (у дослідженні структури готівкового й безготівкового грошових потоків); аналізу за кінцевими результатами (в оцінюванні доцільності зміни умов кредитної політики); модель Баумоля (у процесі оптимізації залишку грошових коштів підприємства). Автоматизацію розрахунків забезпечено у табличному процесорі Microsoft Excel.

Інформаційною базою дослідження була законодавча база України, форми фінансової звітності ХХХ, інтернет-ресурси, власні спостереження й розрахунки здобувача.

Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів. Наукова новизна полягає в узагальненні теоретико-методичних і практичних засад управління грошовими потоками підприємства. До найважливіших результатів, що характеризуються новизною, можна віднести наступні:

- уточнено сутнісну характеристику процесу управління грошовими потоками підприємства як процесу, який охоплює стратегічні й оперативні заходи (управлінські рішення) із досягнення керованого стану та унеможливлення виникнення некерованого руху грошових коштів;

- набуло подальшого розвитку застосування в управлінні грошовими потоками інструментів оптимізації кредитної політики підприємства, а саме методу аналізу за кінцевими результатами;

- набуло подальшого розвитку удосконалення методичних основ побудови платіжного календаря в напрямі врахування періодів виникнення вхідних і вихідних грошових потоків, пов'язаних із дебіторською та кредиторською заборгованістю, через виділення окремих статей формування й сплати в планових періодах сум цих видів заборгованості.

Практичне значення кваліфікаційної роботи пояснюється розробкою пропозицій практичного характеру щодо вдосконалення управління грошовими потоками суб'єкта господарювання, опублікованих у періодичних виданнях, обговорених на науково-практичній конференції та прийнятих до впровадження в ХХХ.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота підготовлена самостійно, а наукові результати, узагальнення й пропозиції, сформовані у ній та публікаціях, отримані особисто автором.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані на I Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічний менеджмент агропродовольчої сфери в умовах глобалізації економіки: безпека, інновації, лідерство» (м. Полтава, 2023 р.).

Публікації. Основні положення щодо управління грошовими потоками суб'єктів господарювання опубліковані у двох наукових працях загальним обсягом 0,7 др. арк. (частка автора 0,4 др. арк.), у т. ч. в одному фаховому виданні.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота включає вступ, три розділи, висновки, додатки, список використаних джерел із 76 найменувань. Основний зміст викладено на 59 сторінках друкованого тексту. Робота містить 19 таблиць, 13 рисунків й 11 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ

1.1. Сутність, класифікація та показники для аналізу грошових потоків суб'єкта господарювання

Термін «грошовий потік» – cash-flow – виник у зарубіжних публікаціях з фінансового аналізу й фінансового менеджменту наприкінці 50-х років XX століття [15, с. 37; 45, с. 95]. Основою розвитку терміну «грошовий потік» була необхідність розв'язання дилеми «ризик-прибутковість» для запобігання банкрутству й фінансовому краху.

Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», грошові потоки (рух грошових коштів) – це надходження і вибуття грошей та їхніх еквівалентів (короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошей і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості) [29].

Критичний аналіз трактування грошового потоку різними дослідниками відображено у додатку А. Питання про сутність грошового потоку розкривається також і через механізм його визначення та може зводитися до основних методів розрахунку величини cash-flow [7, с. 82; 17, с. 130].

Розрахунок загального cash-flow відбувається на підставі операційного cash-flow, тобто на величині чистих грошових потоків, котрі виникають під час операційної діяльності [31, с. 75; 44, с. 211;]. Схематичне зображення виникнення та використання операційного cash-flow характеризує рис. 1.1.

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку пропонують прямий і непрямий способи розрахунку підсумкового розміру грошового потоку. Відмінність між зазначеними методами полягає в різній послідовності обрахунку суми чистого руху грошових коштів по операційній діяльності [54, с. 98; 55, с. 124; 74, с. 124; 76, с. 132;].

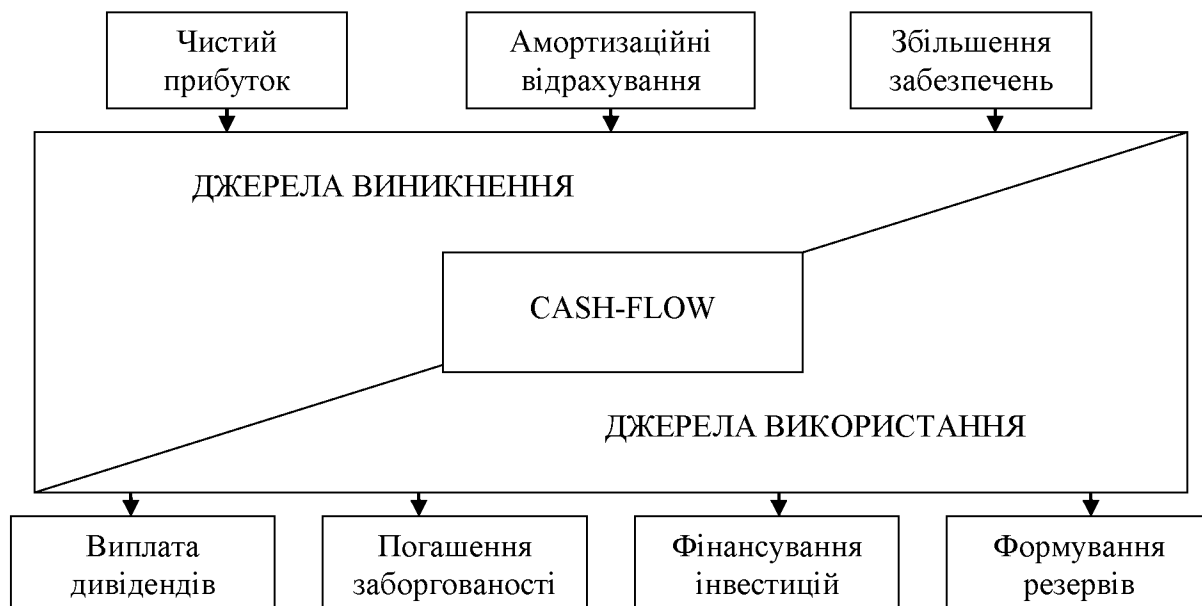

Рис. 1.1. Схематичне зображення виникнення та використання операційного cash-flow

Прямий метод дає змогу показати основні джерела припливу й напрямів відпливу коштів; дозволяє сформулювати висновок про достатність коштів для виконання поточних зобов'язань; визначає взаємозалежність у звітному періоді між обсягом продажу й виручкою [59, с. 137; 60, с. 53].

Сутність непрямого методу обчислення суми чистого грошового потоку по операційній діяльності передбачає коригування прибутку до оподаткування (по звичайній діяльності) у певному звітному періоді на зміни, що відбулися у запасах, дебіторській і кредиторській заборгованостях, статтях витрат / доходів, що не пов'язані з безпосереднім вибуттям (надходженням) коштів, а також на суми, пов'язані з грошовими потоками по інвестиційній і фінансовій діяльності [1; 23, с. 10; 65, с. 119].

Скоригувавши операційний cash-flow на додатний (від'ємний) cash-flow по інвестиційній діяльності, одержимо Free (незалежний) cash-flow [61, с. 184], що характеризує можливості забезпечення операційної діяльності та планових інвестицій внутрішніми фінансовими джерелами (без фінансування ззовні).

Відображення руху грошових коштів здійснюється у третій формі фінансової звітності «Звіт про рух грошових коштів», складання якої

регламентується такими нормативно-правовими актами, як НП(С)БО 1 та «Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності». У результаті розрахунків визначаються за рік чистий грошовий потік по операційній, інвестиційній і фінансовій діяльності, а також чистий грошовий потік підприємства в цілому.

Класифікація грошових потоків за певними ознаками сприяє ефективному оцінюванню діяльності підприємства [12; 47; 50]. Перелік основних ознак класифікації грошових потоків викладений у додатку Б.

Структура грошових потоків вивчається під час вертикального або структурного аналізу, який ґрунтується на обрахунку питомої ваги окремих грошових потоків у певному підсумковому показнику (зокрема, прикладом є структура надходжень грошових потоків, їх вибуття, руху грошових коштів за видами діяльності тощо). Аналіз грошових потоків, крім з'ясування їх структури, передбачає розрахунок різноманітних показників [12, с. 144; 34, с. 90; 57, с. 154; 74, с. 124]. Ці складові виражені в ресурсному вигляді (одноразовій грошовій формі), або витратному вигляді (у грошовій формі за певний часовий період).

Показниками cash-flow, які найчастіше розраховуються на практиці, є наступні.

1. Показник тривалості погашення заборгованості характеризує відношення позичкового капіталу нетто (тобто зменшений на суму грошових засобів, короткострокових фінансових інвестицій і чистої реалізаційної величини короткострокової дебіторської заборгованості) до cash-flow операційної діяльності. Позичковий капітал включає короткострокові та довгострокові зобов'язання і забезпечення підприємства [67].

Показник тривалості погашення заборгованості дає уяву про спроможність підприємства виконувати свої зобов'язання власними ресурсами і показує строк (у роках чи періодах), необхідний (за фактичного значення операційного cash-flow) для сплати своїх боргів за рахунок грошових потоків операційної діяльності, з наступною інтерпретацією результатів обрахунків:

1–3 роки – ситуація є нормальною, судячи з перспектив розрахунків підприємством за своїми зобов'язаннями; 4–5 років – задовільна; більше 5 років – незадовільна.

2. Показник обернений до тривалості погашення заборгованості визначається діленням cash-flow на заборгованість (нетто). Характеризує можливості підприємства покрити свої борги грошовими надходженнями по операційній діяльності.

3. Показник самофінансування інвестицій (у відсотках). Розраховується як частка від cash-flow операційної діяльності та чистих інвестицій (приріст довгострокових фінансових інвестицій, основних засобів і нематеріальних активів). Інформує про питому вагу інвестицій, що профінансована внутрішніми джерелами. Високе значення цього показника вказує на низький рівень залучення підприємством зовнішніх фінансових ресурсів для фінансування інвестицій, і навпаки [59, с. 137].

4. Чиста cash-flow-маржа, %: показник відношення cash-flow (операційного) до виручки з продажу. Показує розмір операційного cash-flow з розрахунку на 1 грн виручки з продажу. Дає уявлення про відсоток виручки від реалізації, що залишається на підприємстві після видатків по операційній діяльності [61].

5. Показник співставлення операційного cash-flow й власного капіталу характеризує чистий грошовий потік операційної діяльності з розрахунку на 1 грн власного капіталу.

Порядок обрахунку розглянутих показників операційного cash-flow за даними форм річного звіту підприємства подано у табл. 1.1.

Розраховані на базі cash-flow показники мають недолік, що полягає у частковій можливості їх використання для порівняння ефективності функціонування різних підприємств. Це пояснюється фактором здійснення амортизаційних відрахувань: у підприємств, які інтенсивно закуповують і амортизують нові, дорогі основні засоби, за інших рівних умов, розмір операційного cash-flow буде більший, ніж у підприємств, що мають менше основних засобів або орендують їх (беруть у лізинг), проте функціонують з однаковою ефективністю

[39]. З цієї причини, вважаємо, що у процесі обґрунтування фінансових рішень фахівці мають звертати увагу і на структуру грошових потоків.

Таблиця 1.1

**Порядок обрахунку показників операційного cash-flow
за даними форм річного звіту підприємства**

Показник	Порядок розрахунку за даними фінансової звітності
Тривалість погашення заборгованості	$\frac{\Phi. \text{ № 1 (гр. 3 + гр. 4)/2: р. 1595 + р. 1695 - р. 1120 - р. 1125 - р. 1130 - р. 1135 - р. 1140 - р. 1145 - р. 1155 - р. 1160 - р. 1165}}{\Phi. \text{ № 3: р. 3195}}$
Показник обернений до тривалості погашення заборгованості	$\frac{\Phi. \text{ № 3: р. 3195} \times 100}{\Phi. \text{ № 1 (гр. 3 + гр. 4)/2: р. 1595 + р. 1695 - р. 1120 - р. 1125 - р. 1130 - р. 1135 - р. 1140 - р. 1145 - р. 1155 - р. 1160 - р. 1165}}$
Показник самофінансування інвестицій	$\frac{\Phi. \text{ № 3: р. 3195} \times 100}{\Phi. \text{ № 5 гр. 5: р. 080 + р. 260 + } \Phi. \text{ № 1 (гр. 4 - гр. 3 зі знаком «+»): р. 1005 + р. 1020 + р. 1030 + р. 1035 + р. 1090}}$
Чиста cash-flow-маржа	$\frac{\Phi. \text{ № 3: р. 3195} \times 100}{\Phi. \text{ № 2: р. 2000}}$
Показник співставлення операційного cash-flow й власного капіталу	$\frac{\Phi. \text{ № 3: р. 3195}}{\Phi. \text{ № 1 (гр. 3 + гр. 4)/2: р. 1495}}$

Завадська Н. О. пропонує побудувати систему показників аналізу грошових потоків, в якій враховувалася б взаємодія усіх складових припливів і відпливів грошових коштів [26, с. 86]. Відпливи – це, по суті, витрати, джерелом яких є припливи грошових коштів. Відношення кожного елемента припливів і сумарної їх величини до кожного елемента відпливів грошових коштів (і їхньої суми) становитиме систему показників, що характеризують віддачу грошового потоку. У табл. 1.2 наведена запропонована нею система показників віддачі грошових потоків, побудованих із використанням прямого методу розрахунку. Відношення припливів грошових коштів за кожним видом діяльності до витрат з основної діяльності характеризує віддачу витрат з цього виду діяльності.

Слід звернути увагу на показник, рівний співвідношенню припливів і відпливів з основної діяльності. Необхідно відстежувати, щоб виручка від реалізації перевищувала витрати на оплату праці й матеріальні витрати та давала змогу одержати грошовий потік (прибуток плюс амортизацію) не нижче

від нормативного значення. Відношення припливів коштів за кожним видом діяльності до витрат з інвестиційної діяльності відображає віддачу виду діяльності на одиницю витрат з інвестиційної діяльності. І, нарешті, відношення припливів за кожним видом діяльності до витрат з фінансової діяльності – віддачу виду діяльності на одиницю витрат з фінансової діяльності.

Таблиця 1.2

Система показників віддачі відпливів грошових коштів (прямий метод)

Відпливи коштів, грн/рік	Припливи коштів, грн/рік				Характеристика показників
	Основна діяльність (По)	Інвестиційна діяльність, (Пі)	Фінансова діяльність, (Пф)	Сукупні надходження, (П)	
Основна діяльність (Во)	По / Во	Пі / Во	Пф / Во	П / Во	Коефіцієнт віддачі витрат з основної діяльності
Інвестиційна діяльність (Ві)	По / Ві	Пі / Ві	Пф / Ві	П / Ві	Коефіцієнт віддачі витрат з інвестиційної діяльності
Фінансова діяльність (Вф)	По / Вф	Пі / Вф	Пф / Вф	П / Вф	Коефіцієнт віддачі витрат з фінансової діяльності
Сукупні витрати (В)	По / В	Пі / В	Пф / В	П / В	Коефіцієнт віддачі сукупних витрат

Відношення сумарного припливу грошових коштів до витрат (відпливів) за кожним видом діяльності характеризує віддачу витрат кожного виду діяльності. Тут весь результат (сукупний приплив) стосується окремих витрат. Аналізу співвідношення сумарного припливу і сумарного відпливу грошових коштів слід приділити більше уваги, оскільки необхідно, щоб припливи перевищували відпливи.

Певний інтерес для аналізу становлять показники, рівні відношенню припливу грошових коштів за окремим видом діяльності до загального відпливу коштів. Вони характеризують частку віддачі окремого виду діяльності в загальних витратах. Показники віддачі грошового потоку – це зовсім інша категорія. Тут і чисельник (припливи), і знаменник (відтоки) розраховуються за однаковий період (наприклад, за квартал / рік).

Цей факт суттєво відрізняє їх від показників економічної ефективності загальної суми витрат, вкладених в інвестиційний проект.

У табл. 1.3 з використанням прямого методу наведено взаємодію відпливів

і припливів грошових коштів. Наведені показники становлять відношення відтоків за кожним видом діяльності до припливів за цими видами діяльності і характеризують використання припливів грошових коштів [26, с.87].

Таблиця 1.3

Показники використання припливів грошових коштів (прямий метод)

Приплив коштів, грн/рік	Відплив коштів, грн/рік				Характеристика показників
	Основна діяльність (Во)	Інвестиційна діяльність (Ві)	Фінансова діяльність (Вф)	Сукупні витрати (В)	
Основна діяльність (По)	Во / По	Ві / По	Вф / По	В / По	Коефіцієнти використання припливів з основної діяльності
Інвестиційна діяльність (Пі)	Во / Пі	Ві / Пі	Вф / Пі	В / Пі	Коефіцієнт використання припливів з інвестиційної діяльності
Фінансова діяльність (Пф)	Во / Пф	Ві / Пф	Вф / Пф	В / Пф	Коефіцієнт використання припливів з фінансової діяльності
Сукупні надходження (П)	Во / П	Ві / П	Вф / П	В / П	Коефіцієнт використання сукупних припливів

У табл. 1.4 подано систему показників віддачі видатків грошових коштів з використанням непрямого методу розрахунків.

Таблиця 1.4

Система показників віддачі видатків грошових коштів (непрямий метод)

Видатки (від'ємний грошовий потік), грн/рік	Надходження (додатний грошовий потік), грн/рік				Характеристика показників
	Основна діяльність (До)	Інвестиційна діяльність (Ді)	Фінансова діяльність, (Дф)	Сукупні надходження або сукупний додатний грошовий потік (Д)	
Основна діяльність (ВГо)	До / ВГо	Ді / ВГо	Дф / ВГо	Д / ВГо	Коефіцієнт віддачі видатків з основної діяльності
Інвестиційна діяльність (ВГі)	До / ВГі	Ді / ВГі	Дф / ВГі	Д / ВГі	Коефіцієнт віддачі видатків з інвестиційної діяльності
Фінансова діяльність, (ВГф)	До / ВГф	Ді / ВГф	Дф / ВГф	Д / ВГф	Коефіцієнт віддачі видатків з фінансової діяльності
Сукупні видатки або сукупний від'ємний грошовий потік (ВГ)	До / ВГ	Ді / ВГ	Дф / ВГ	Д / ВГ	Коефіцієнт віддачі сукупних видатків

По горизонталі табл. 1.4 представлені надходження за кожним видом діяльності та сукупні надходження. По вертикалі – видатки за кожним видом діяльності та сукупні видатки. Відношення сукупних надходжень до кожного елемента видатків характеризує повну віддачу кожного елемента. Тут усі надходження переносяться на окремий елемент видатків. Відношення надходжень з окремого виду діяльності до сукупних видатків характеризує частку елемента надходжень у сукупних видатках. Відношення сукупних надходжень до сукупних видатків повинно бути більше ніж 1. Якщо ці надходження та видатки будуть дорівнювати один одному, можна знайти період, за який це станеться. Це буде період, за який можна накопичити гроші, щоб покрити видатки [26, с. 88].

Система показників використання надходжень грошових потоків (непрямий метод) побудована на взаємодії видатків і надходжень за окремим видом діяльності підприємства (табл. 1.5). Відношення елементів видатків до кожного елемента надходжень характеризує систему коефіцієнтів використання надходжень кожного виду діяльності. Відношення елементів видатків до сукупних надходжень відображає частку цих видатків у сукупних надходженнях.

Таблиця 1.5

**Система показників використання надходжень грошових
коштів (непрямий метод)**

Надходження (додатний грошовий потік), грн/рік	Видатки (від'ємний грошовий потік), грн/рік				
	Основна діяльність (ВГо)	Інвестиційна діяльність (ВГі)	Фінансова діяльність (ВГф)	Сукупні видатки або сукупний від'ємний грошовий потік (ВГ)	Характеристика показників
Основна діяльність (До)	ВГо / До	ВГі / До	ВГф / До	ВГ / До	Коефіцієнти використання надходжень від основної діяльності
Інвестиційна діяльність (Ді)	ВГо / Ді	ВГі / Ді	ВГф / Ді	ВГ / Ді	Коефіцієнти використання надходжень від інвестиційної діяльності
Фінансова діяльність (Дф)	ВГо / Дф	ВГі / Дф	ВГф / Дф	ВГ / Дф	Коефіцієнти використання надходжень від фінансової діяльності
Сукупні надходження або сукупний додатний грошовий потік (Д)	ВГо / Д	ВГі / Д	ВГф / Д	ВГ / Д	Коефіцієнт використання сукупних надходжень

Отже, здійснений аналіз розуміння науковцями сутності грошових потоків вказує на відсутність єдиного трактування цього терміну авторами. Класифікація грошових потоків підприємства здійснюється за різноманітними класифікаційними ознаками, однак науковці й надалі працюють над її удосконаленням. Класифікація грошових потоків сприяє вивченню їх структури в розрізі кожної класифікаційної ознаки. Окрім вивчення структури грошових потоків для аналізу грошових потоків використовують ряд показників.

1.2. Економічний зміст управління грошовими потоками підприємства

Грошові потоки без чіткої підпорядкованості в системі управління не сприяють розвитку підприємства [21, с. 259]. Важливою умовою ефективного управління грошовими потоками є забезпечення суб'єктом господарювання управлінського обліку руху грошових коштів, що є інформаційним джерелом для прийняття фінансових рішень.

Управління грошовими потоками підприємства розглядають як систему принципів і методів розроблення й реалізації управлінських рішень щодо формування, розподілу й використання грошових коштів підприємства та організації його обороту [8; 25]. Управління грошовими потоками підприємства, з нашого погляду, є процесом, який охоплює стратегічні й оперативні заходи (управлінські рішення) із досягнення керованого стану та унеможливлення виникнення некерованого руху грошових коштів.

У системі управління грошовими потоками, як і в будь-якій іншій системі, виділяють вхід, трансформаційний процес і вихід [30, с. 122], що відображено на рис. 1.2. Управлінська функція реалізується під впливом чинників, що викликані змінами у внутрішньому і зовнішньому середовищі підприємства. Зовнішні фактори впливають на вхід, вихід і безпосередньо процес управління, керівництво яким забезпечується спеціалістами фінансового

відділу підприємства та іншими суб'єктами управління. Об'єкт управління – складові грошових потоків (обсяг виробництва, ціна продукції, її собівартість, амортизація і т. п.) – знаходиться на вході системи управління.

Рис. 1.2. Схематичне зображення системи управління грошовими потоками підприємства

За результатами проведеного дослідження встановлено, що система управління грошовими потоками підприємства включає мету управління, формування завдань і функцій для досягнення мети, методи й інструменти управління.

І. О. Бланк, який досить детально дослідив управління рухом коштів, мету управління грошовими потоками вбачає у забезпеченні постійної фінансової рівноваги підприємства [6, с. 50]. Варто погодитися з такою думкою науковця та зауважити, що якраз на збалансуванні ресурсів, які формуються і споживаються за сучасних умов господарювання, необхідно зосереджувати усі завдання управління грошовими потоками підприємства.

Сформульовані В. В. Ясишеною [75, с. 307] завдання управління грошовими потоками уточнені й доповнені В. А. Харченком:

- мінімізація втрати вартості коштів спрямована, переважно, на розрахунок оптимального залишку коштів. Проте, як відомо, залишок (запас) грошових коштів обраховують згідно з статистичним підходом, який ігнорує

фактор часу, тоді як грошові потоки – відповідно до динамічного підходу. Тому це завдання більше зорієнтоване на проблему управління залишками коштів, а не їх рухом;

- оптимізація грошових потоків має забезпечуватися не під час розподілу вже сформованої суми грошових ресурсів, а в процесі генерування вхідних та вихідних грошових потоків.

- обґрунтування джерел, розмірів і періодичності генерування додатних грошових потоків. Дане завдання виконується завдяки формуванню системи джерел надходження грошових коштів, їх сталості, періодичності, достатності для покриття потреби в грошових засобах. Вирішення цього завдання ґрунтується на мінімізації можливих негативних відхилень від планових сум формування додатних грошових потоків, наприклад, збільшення дебіторської заборгованості [46; 73];

- обґрунтування напрямів, обсягів, періодичності та пріоритетності витрачання коштів. Реалізація цього завдання вимагає з'ясування напрямів вибуття коштів з урахуванням пріоритетності, строків, обсягів і можливостей виконання зобов'язань для зменшення чи повної сплати кредиторської заборгованості для формування належного іміджу в діловому середовищі. При цьому під час розв'язання завдання важливим є фінансування всіх запланованих заходів для забезпечення відтворювального процесу на підприємстві;

- забезпечення постійного платоспроможного стану підприємства через збалансування, синхронізацію вхідних і вихідних грошових потоків, ритмічність і рівномірність їх формування, достатність для розрахунків за невідкладними зобов'язаннями у поточному періоді;

- забезпечення фінансової стійкості підприємства шляхом узгодження, насамперед, вхідних і вихідних грошових потоків по фінансовій і операційній діяльності, тобто обсягу залучених коштів (одержаних кредитів) і суми майбутніх виплат за результатами операційної діяльності, для формування оптимального співвідношення власних і залучених ресурсів;

- досягнення і підтримання бажаного рівня ділової активності підприємства. На достатній рівень ділової активності підприємства вказує збільшення притоку грошових коштів від операційної діяльності. Очевидно, що реалізація цього завдання потребує забезпечення ефективності в управлінні доходами від продажу продукції й операційними витратами, політикою ціноутворення та нарахування амортизації тощо;

- забезпечення інтенсивності й достатності формування руху грошових коштів, належного рівня якості чистого руху грошових коштів. За вищого рівня якості чистого грошового потоку продукція швидше набуває грошової форми, коротшою є тривалість операційного циклу, що є, зокрема, свідченням раціональної структури джерел формування грошового потоку;

- максимізація чистого руху грошових коштів. Вирішення цього завдання передбачає реалізацію системи заходів із поліпшення виробничих потужностей підприємства, використання високопродуктивної техніки і новітніх технологій, запровадження справедливого ціноутворення, зменшення собівартості продукції тощо. Максимізація чистого грошового потоку досягається також завдяки зростанню доходів від позареалізаційних операцій по всіх видах діяльності. Таким чином, означене завдання управління рухом грошових коштів характеризується комплексністю та охоплює систему різнопланових заходів, серед яких фінансово-економічні, технічні, організаційні [71, с. 162].

Функції управління рухом грошових коштів за видами діяльності, які розглядає І. О. Бланк, стосуються управління доходами й податковими платежами, управління фінансуванням реальних інвестицій, акумуляції капіталу в грошовій формі для розвитку підприємства тощо [6, с. 53].

Однак проведені дослідження дозволяють зробити висновок про необхідність розгляду функцій управління грошовими потоками ще й з іншого боку. Так, при визначенні сукупності функцій, з нашого погляду, необхідно враховувати й брати до уваги досить поширений процесний підхід до управління. Відповідно до цього підходу, управління варто розглядати як цілеспрямований, безперервний процес впливу на керований об'єкт з

використанням загальновідомих функцій управління у взаємодії, яка забезпечує замкнутість повторюваного циклу управління. Тобто процес управління є сумою всіх функцій як послідовності безперервних взаємозалежних дій.

В управлінні грошовими потоками підприємства слід реалізовувати такі функції, виконання яких дозволить здійснити поставлені завдання управління грошовими потоками. Такими функціями є облік, аналіз, планування і контроль.

Облік, як функція, забезпечує достатньою, вчасною й об'єктивною інформацією про виникнення і розподіл грошових потоків. У формі № 3 «Звіт про рух грошових коштів» узагальнена корисна інформація для кредиторів, інвесторів та інших користувачів, що необхідна в процесі оцінювання прибутковості й платоспроможності підприємства. Важливість облікової інформації про стан грошових потоків пояснюється можливістю на її підставі аналітикам виявити зв'язок між обліковим прибутком та фактичним надходженням і витрачанням коштів, провести аналіз змін у чистих активах.

Інформаційні ресурси підприємства покликані забезпечувати реальними, конкретними й достатніми відомостями про грошові потоки, адже виступають основою для здійснення їх аналізу і планування, інформаційним полем організації контролю досягнення планових цілей [21, с. 259; 36, с. 231; 70, с. 18].

Функція аналізу за системою абсолютних і відносних показників формує уявлення про стан і ефективність управління грошовими потоками. Аналіз сприяє своєчасному виявленню негараздів у різних сферах фінансової діяльності (фінансуванні виробництва за рахунок власних, позичкових коштів або бюджетних асигнувань; управлінні оборотними засобами, капіталом, формуванням ціни і т. п.).

Здійснюючи аналіз грошових потоків, ефективності й можливостей їх формування, легко з'ясувати тип (агресивний, помірний чи консервативний) політики управління рухом грошових коштів на підприємстві. Кожному типу політики притаманний власний рівень доходності, що формується на підприємстві, певна ступінь ліквідності й ризикованості.

Функція планування забезпечує розроблення заходів, що дозволяють

досягнути встановлену мету і завдання управління грошовими потоками. У планових документах грошових потоків підприємства (кошторисі готівки, касовому бюджеті, платіжному календарі, балансі грошових надходжень і видатків) має бути врахований механізм виникнення і розподілу грошових коштів, інформація виробничого плану та інших функціональних планів. Необхідність планування грошових потоків пояснюється потребою забезпечення платоспроможності й фінансової стійкості підприємства [24, с. 21].

Рух грошових коштів доцільно планувати як на поточну, так і на середньострокову та довгострокову перспективи, адже забезпечення виробничого процесу вимагає значних грошових вкладень на різних етапах розвитку підприємства.

Функція контролю забезпечує об'єктивність в оцінюванні результатів функціонування підприємства в напрямі управління його грошовими потоками. Головною метою контролю в управлінні грошовими потоками є вчасна ідентифікація та усунення відхилень від планових результатів для забезпечення реалізації розроблених планів, виконання поставленої мети і завдань. Контроль як процес має враховувати постійні зміни, що відбуваються у внутрішньому середовищі підприємства і зовнішньому оточенні [39].

Інформаційною основою для контролю грошових потоків є план їх формування (в розрізі надходжень і вибуття коштів), різноманітні плани розвитку підприємства, результати вивчення руху грошових коштів й ефективності управління цим рухом, облікова (фактична) інформація про грошові потоки. Зазначене дає змогу дійти висновку, що функція контролю сприяє об'єднанню основних функцій управління грошовими потоками підприємства в єдине ціле.

Охарактеризовані функції управління грошовими потоками мають реалізовуватися на всіх рівнях управлінського процесу: оперативному, тактичному і стратегічному.

Основними інструментами управління грошовими потоками на підприємстві є:

- плановий документ про рух коштів, згідно з яким потрібно своєчасно здійснювати платежі й одержувати доходи;
- оцінювання платоспроможності й достатності коштів;
- моніторинг швидкості зарахування коштів на розрахунковий рахунок;
- норми амортизації;
- форми розрахунків, що використовуються підприємством у процесі реалізації договірних зобов'язань (переказ на рахунок у банку, акредитив, авансові платежі, післяплата, інкасо та ін.).

Серед методів управління грошовими потоками виділяють:

- систему взаємовідносин підприємства із зовнішнім оточенням (державними органами, кредиторами, інвесторами, акціонерами);
- систему розрахунків із дебіторами й кредиторами;
- процеси оподаткування, кредитування, фінансування [45; 58].

Отже, систему управління грошовими потоками підприємства формують мета, завдання, функції, методи й інструменти управління, що під впливом чинників внутрішнього й зовнішнього середовища дають змогу вирішувати проблеми у процесі формування додатних і від'ємних грошових потоків на різних етапах управління розвитком фінансово-господарської діяльності підприємства. Критерієм ефективності управління є досягнення оптимальних значень керованих складових грошових потоків на виході системи управління.

РОЗДІЛ 2

СТАН УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ НА ДОСЛІДЖУВАНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Дослідження структури готівкового й безготівкового грошових потоків суб'єкта господарювання

Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «XXX» знаходиться в с. XXX. Предметом його діяльності є:

- сільськогосподарське виробництво та реалізація продукції рослинництва, тваринництва й сировини;
- надання громадянам, підприємствам, організаціям і установам агротехнічних, автотранспортних, зоотехнічних, ветеринарних та інших послуг;
- переробка сільськогосподарської продукції власного виробництва та придбаної;
- здійснення виставок, ярмарок товарів і послуг;
- інші види діяльності.

Вивчення фінансово-господарської діяльності XXX за інформацією фінансової звітності (додатки В, Г, Д) розпочато з аналізу майнового стану (додаток Е). Так, у 2022 р. порівняно з 2020 р. вартість майна XXX збільшилась на 18744 тис. грн, або 62,4 %. У підсумку питома вага необоротних активів у майні зменшилась із 60,2 до 54,0 %, а оборотних активів, відповідно, зросла на 6,2 в. п. Необоротні активи у XXX представлені виключно основними засобами, а тому виявлені зміни величини необоротних активів зумовлені змінами розміру основних засобів, що у 2022 р. порівняно з 2020 р. зросли на 8273 тис. грн, або 45,7 %.

Збільшення оборотних активів на 10471 тис. грн (87,7 %) відбулося у результаті зростання оборотних виробничих фондів на 5794 тис. грн (67,3 %) та фондів обігу на 4677 тис. грн (у 2,4 разу).

Як свідчать дані додатку Ж, показник абсолютної ліквідності у 2020 р. не лише досягнув нормативу (0,2), а й перевищив його, що давало можливість ХХХ у цьому році за рахунок грошових коштів повністю погашати поточні зобов'язання і забезпечення. Слід зазначити, що формування товариством таких значних залишків грошових коштів є неефективним, оскільки гроші повинні працювати, а їх залишок – відповідати економічно-обґрунтованому значенню. Однак станом на кінець 2021 й 2022 рр. коефіцієнт абсолютної ліквідності суттєво зменшився і вже не знаходився у межах нормативного значення.

Коефіцієнт швидкої ліквідності серед досліджуваних років не відповідав нормативу ($\geq 0,7$) лише в 2022 р. Водночас фактичні значення цього показника у 2021 й 2022 рр. у значній мірі забезпечувалися за рахунок поточної дебіторської заборгованості, яка лише за своєчасного її погашення може бути джерелом покриття поточних зобов'язань і забезпечень.

Коефіцієнт покриття у 2022 р. порівняно з 2020 р. знизився на 8,034 пункту. Його значення впродовж досліджуваного періоду залишалось більшим від загальноприйнятого рівня 1,5, та вказує, що на 1 грн поточних зобов'язань і забезпечень припадало, відповідно, по роках 10,77; 16,54 та 2,74 грн вартості оборотних активів.

За інформацією додатку 3, у 2022 р. порівняно з 2020 р. при збільшенні операційного доходу на 16922 тис. грн, або 67,2 %, операційні витрати зросли на 15975 тис. грн, або 76,7 %. Результатом такого випереджаючого зростання витрат над доходами стало відносно менше збільшення прибутку від операційної діяльності (на 947 тис. грн, або 21,7 %). Серед операційних витрат змінні витрати зросли на 8399 тис. грн (50,4 %), а постійні – на 7576 тис. грн (у 2,8 разу).

Негативним з точки зору динаміки фінансової стійкості підприємства є повільніші темпи приросту операційного доходу, ніж порогу рентабельності (відповідно, 67,2 % та 2,4 разу). Збільшення порогу рентабельності товариства зумовлено випереджаючим зростанням постійних витрат порівняно зі збільшенням коефіцієнта маржинального доходу в операційному доході. Відповідно, зросла частка порогу рентабельності в операційному доході з 48,8

до 68,8 %. Тобто, якщо у 2020 р. для покриття операційних витрат використовувалась сума операційного доходу, що становила 48,8 % від фактичного доходу, то в 2022 р. – 68,8 %. Не дивлячись на те, що запас фінансової стійкості зменшився з 51,2 % у 2020 р. до 31,2 % у 2022 р., рівень даного показника залишився високим, а це вказує на стабільність функціонування підприємства з погляду формування прибутковості операційної діяльності.

Результати обрахунку й оцінювання динаміки показників ділової активності ХХХ (додаток И) свідчать про наявність переважно негативних тенденцій щодо оцінювання оборотності активів і пасивів. Зокрема, позитивною зміною у 2022 р. порівняно з 2020 р. є скорочення тривалості одного обороту активів (капіталу) на 67 днів, або 14,4 %, власного капіталу – на 68 днів (17,3 %) та кредиторської заборгованості – на 14 днів (56,0 %). Тоді як тривалість одного обороту оборотних активів зросла на 5 днів (2,9 %), запасів – на 5 днів (2,8 %), коштів у розрахунках – на 6 днів (33,3 %), поточної дебіторської заборгованості – на 12 днів (у 2,3 разу).

У результаті збільшення тривалості одного обороту запасів на 5 днів та тривалості одного обороту дебіторської заборгованості – на 12 днів, відбулося зростання тривалості операційного циклу на 17 днів (9,1 %). При зменшенні тривалості обертання кредиторської заборгованості на 14 днів тривалість фінансового циклу зросла на 31 день (19,1 %).

Результати розрахунків, наведених у додатку К, свідчать, що у 2022 р. порівняно з 2020 р. разом зі зростанням показників, які характеризують прибутковість основної діяльності, помічене зниження рентабельності операційної та в цілому господарської діяльності ХХХ.

Так, у 2022 р. на 1 грн собівартості реалізованої продукції було одержано 19 коп., а на 1 грн чистого доходу – 16 коп. валового прибутку, що, відповідно, майже на 4 і 3 коп. більше, ніж у 2020 р. Водночас, якщо в 2020 р. на 1 грн операційних витрат і витрат господарської діяльності було одержано 21 та близько 17 коп. відповідного прибутку, то в 2022 р. ці показники зменшилися до 14 і 10 коп. (такі зміни пояснюються випереджаючим збільшенням витрат

порівняно зі зростанням фінансових результатів). Рентабельність виручки від операційної діяльності за досліджуваний період зменшилася з 17,3 до 12,6 %.

Негативною відносно 2020 р. є динаміка показників рентабельності капіталу (активів). Значення показників загальної та чистої рентабельності співпадають через те, що товариство є платником єдиного податку четвертої групи. За досліджуваний період серед показників окупності витрат і капіталу зросли коефіцієнти окупності виробничих витрат, адміністративних витрат, власного й сукупного капіталу, тоді як для коефіцієнтів окупності операційних витрат і витрат на збут характерна негативна динаміка. Період окупності власного й сукупного капіталу зріс з 6,8 до 9,5 року та з 8,1 до 11,7 року відповідно.

Таким чином, за результатами аналізу фінансового стану ХХХ можна зробити висновок, що підприємство у 2020–2022 рр., досягало порогу рентабельності, а отже було прибутковим, однак не мало ознак абсолютної платоспроможності. Військові дії в Україні вплинули на фінансові показники товариства: хоча й у 2022 р. порівняно з 2020 р. підприємство наростило майно, забезпечило зниження тривалості одного обороту власного й сукупного капіталу та кредиторської заборгованості, але скоротило питому вагу власного капіталу у забезпеченні своєї діяльності, знизило коефіцієнти ліквідності й платоспроможності, погіршило показники оборотності оборотних активів і рентабельності капіталу та погіршило запас фінансової стійкості.

Грошові розрахунки між ХХХ та іншими підприємствами і організаціями здійснюються переважно за рахунок безготівкової форми розрахунків, шляхом перерахування коштів із рахунків у банку на відповідні рахунки інших підприємств. Проте зазначене не усуває самої готівки з грошового обороту.

Як видно з рис. 2.1, питома вага готівкових розрахунків у загальному грошовому обороті ХХХ за 2020–2022 рр. скоротилась із 9,9 до 9,1 %, а частка безготівкових розрахунків, відповідно, зросла з 90,1 до 90,9 % (на 0,8 в. п.).

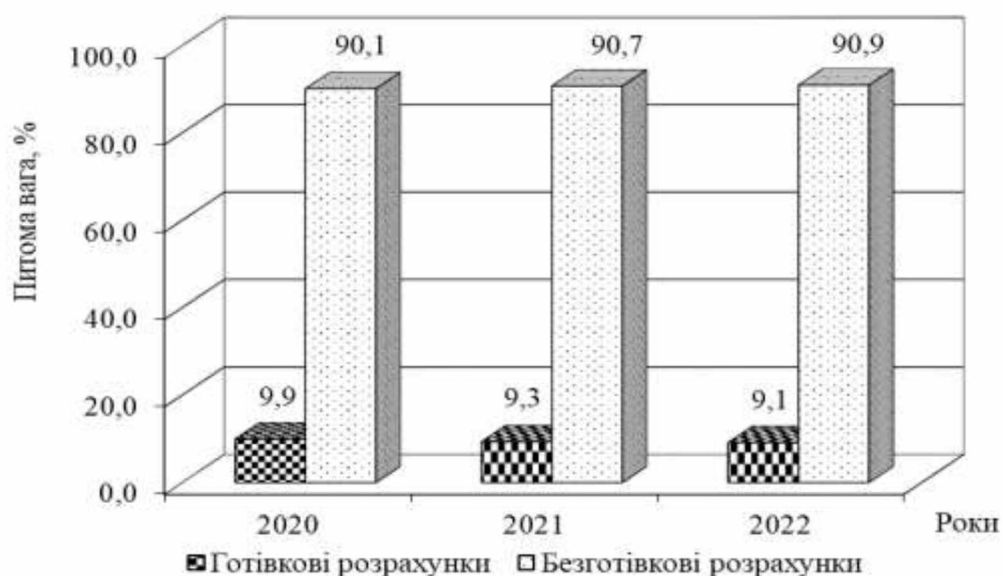

Рис. 2.1. Графічне зображення динаміки структури грошового обороту
XXX за 2020–2022 рр.

Наочне відображення питомої ваги кожного джерела надходження у загальних готівкових потоках XXX протягом 2020–2022 рр. ілюструє рис. 2.2.

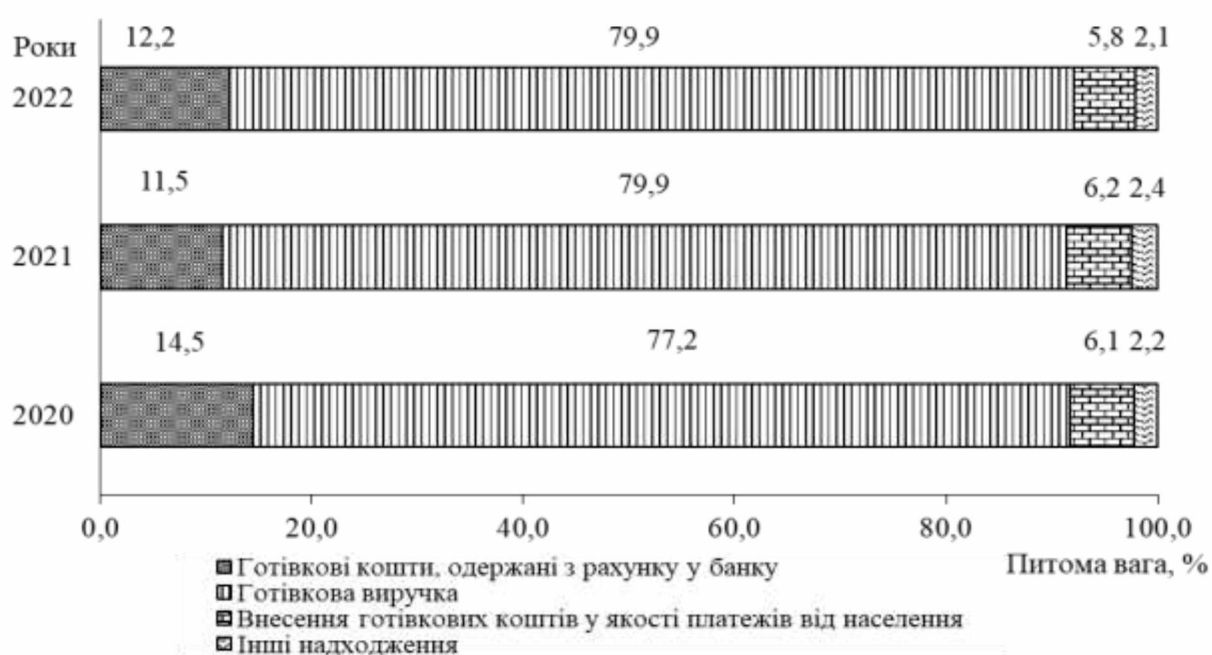

Рис. 2.2. Графічне зображення динаміки структури вхідних готівкових потоків
XXX за 2020–2022 рр.

Так, упродовж 2020–2022 рр. найбільшу питому вагу серед вхідних готівкових потоків займали надходження готівкової виручки (77,2 та 79,9 % у 2020 та 2022 рр. відповідно). За досліджуваний період питома вага готівкових

коштів, одержаних із рахунку в банку, платежів від населення та інших надходжень у загальних готівкових потоках скоротилась в цілому на 2,7 в. п.

Вибуття готівки з каси ХХХ протягом 2020–2022 рр. виникали у наступних випадках (рис. 2.3).

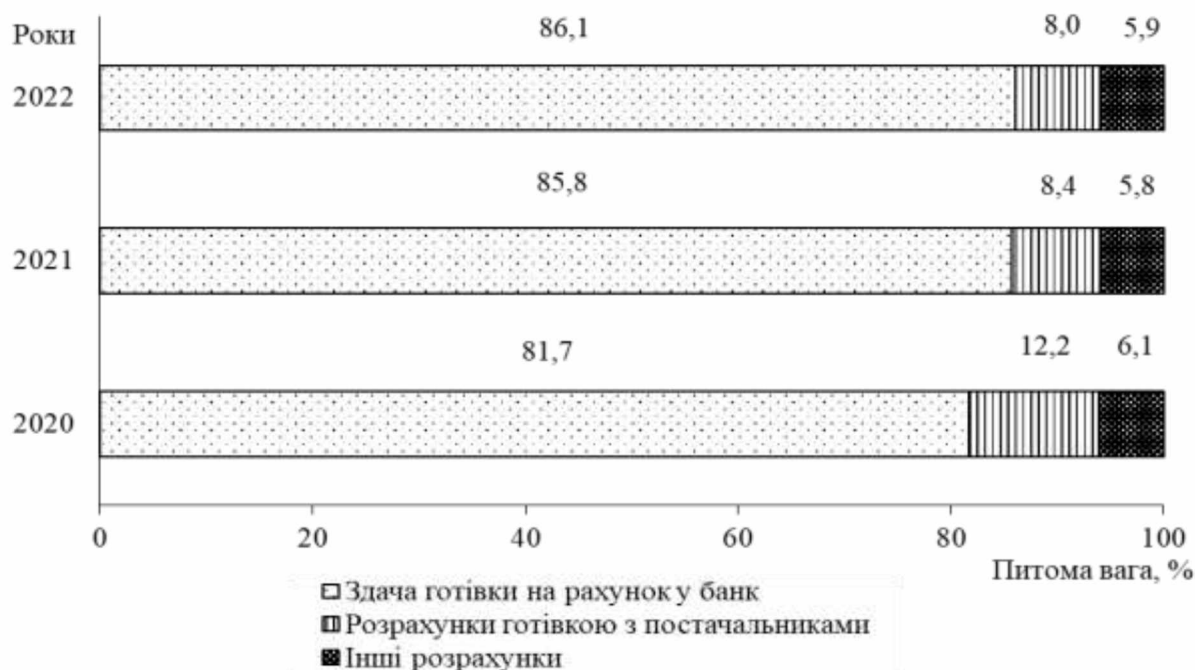

Рис. 2.3. Графічне зображення динаміки структури вихідних готівкових потоків ХХХ за 2020–2022 рр.

Як видно з рис. 2.3, у 2020–2022 рр. значних коливань структури витрачання готівки у ХХХ не було. Найбільшу частку в структурі вихідних готівкових потоків займала здача готівки на рахунок у банк (відповідно, 81,7 та 86,1 % у 2020 р. та 2022 р.). Другою за величиною у структурі витрачання готівкових коштів була питома вага розрахунків готівкою з постачальниками і підрядчиками, значення якої за 2020–2022 рр. зменшилось з 12,2 до 8,0 %, а найменшою – інших розрахунків.

Для задоволення поточних потреб у готівці підприємство може тримати певну її суму в касі в межах встановленого ліміту залишку готівки в касі. Основними чинниками, що впливають на розмір ліміту залишку готівки в касі, згідно з [51], є: режим і специфіка роботи підприємства, його віддаленість від установи банку, сума середньоденних надходжень (видачі) готівки, обрані терміни здавання виручки, операційний час банківської установи, наявність

угоди підприємства з банком стосовно інкасації коштів тощо (рис. 2.4).

Рис. 2.4. Класифікаційна схема особливостей встановлення ліміту залишку готівки в касі підприємства

Ліміт каси у ХХХ встановлений на підставі середньоденного надходження готівки до каси й становить 21,5 тис. грн. Розмір готівки понад означений ліміт залишку коштів у касі підприємство здає не рідше ніж один раз на п'ять робочих днів для зарахування на його рахунки.

Серед безготівкових форм розрахунків ХХХ використовує платіжні інструкції й акредитиви. За інформацією рис. 2.5, у 2020 р. в структурі безготівкових розрахунків 94,4 % займали розрахунки платіжними дорученнями, а 5,6 % – акредитивами. У 2022 р. використання товариством форм безготівкових розрахунків було таким самим, але їх співвідношення дещо

змінилося: за рахунок зростання частки розрахунків акредитивами до 7,9 % питома вага розрахунків платіжними інструкціями зменшилася до 92,1 %.

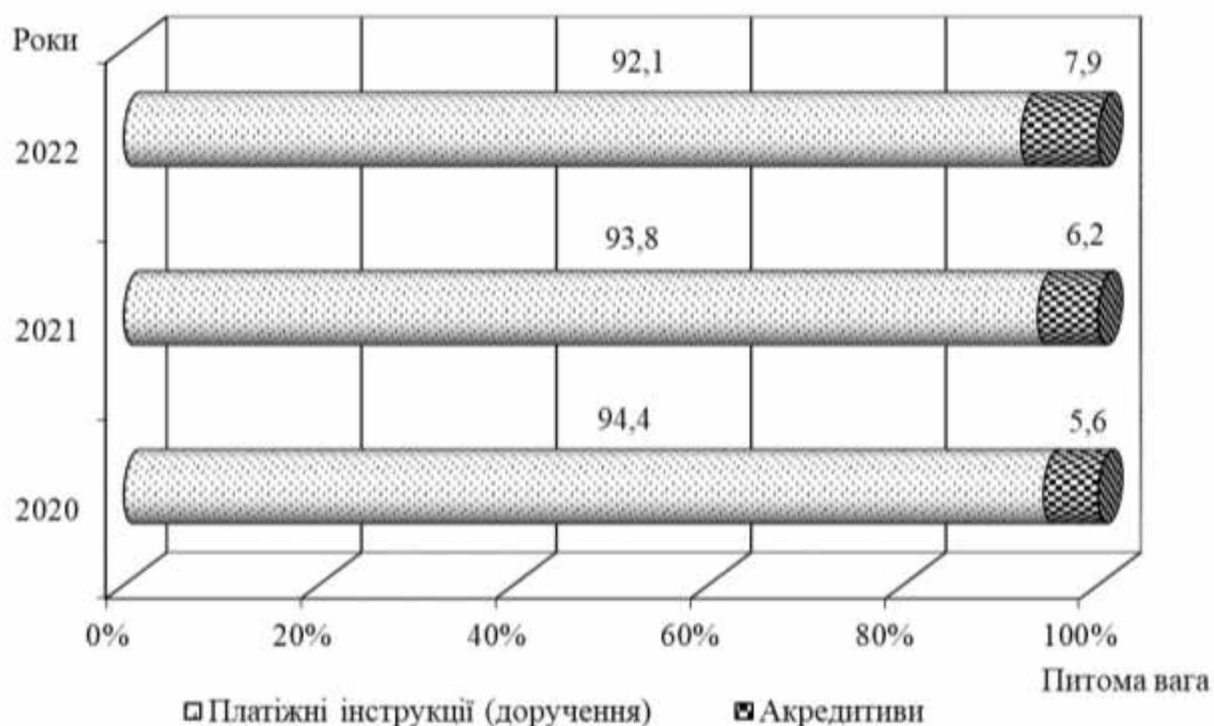

Рис. 2.5. Графічне зображення динаміки структури форм безготівкових розрахунків, що використовуються в ХХХ, за 2020–2022 рр.

Платіжна інструкція в умовах функціонування ХХХ є його розпорядженням банку (надавачу платіжних послуг) виконати платіжну операцію (зокрема, й перерахувати зі свого рахунка певну суму грошових коштів вказаному отримувачу). Платіжні інструкції у ХХХ застосовуються в розрахунках за платежами товарного й нетоварного характеру.

Ми погоджуємося з думкою А. Грилицької [19], що важливим методом оптимізації грошових потоків є оптимізація середнього залишку грошових активів. Так, на практиці зарубіжного фінансового менеджменту для визначення оптимального залишку грошових активів набула поширення модель Баумоля [9].

В основу моделі Баумоля закладено систему суворих вихідних передумов, що мають бути витримані на підприємстві:

- попит на кошти в аналізованому періоді є відомим і детермінованим, а

коефіцієнт їх витрачання у певному проміжку часу вважається постійним;

- поповнення залишку на рахунку проводиться відразу й у наперед обумовлений момент часу;

- витрати на формування запасу грошових засобів пропорційні його величині та є відносно постійними й відомими;

- всі запаси грошових ресурсів зберігаються у формі поточних фінансових інвестицій;

- витрати на зберігання грошових засобів виражені у відсотковому доході за поточними фінансовими інвестиціями;

- залишок грошових коштів змінюється від їх максимального до мінімального розміру, що дорівнює нулю [32].

Модель Баумоля ґрунтується на мінімізації витрат по обслуговуванню однієї операції поповнення грошових засобів та рівня втрат альтернативних доходів при формуванні певного залишку грошових активів. З врахуванням розглянутих двох видів витрат будується оптимізація моделі Баумоля, що дає змогу встановити оптимальну періодичність поповнення й оптимальну величину залишку грошових засобів, при яких сукупні витрати будуть мінімальними.

Математичний алгоритм розрахунку оптимального розміру максимального ($C_{\max}$) і середнього (C) розмірів залишку грошових засобів відповідно до моделі Баумоля має такий вигляд:

$$C_{\max} = \sqrt{(2 \times B_o \times \text{ПО}_{\text{ГО}}) \div B_d} ; \quad (2.1)$$

$$C = C_{\max} \div 2, \quad (2.2)$$

де B_o – витрати на обслуговування кожної операції з поповнення грошових засобів;

$\text{ПО}_{\text{ГО}}$ – запланований обсяг грошового обороту;

B_d – розмір втрат альтернативних доходів через зберігання грошових засобів (середня ставка процента за поточними фінансовими вкладеннями, виражена десятковим дробом) [19].

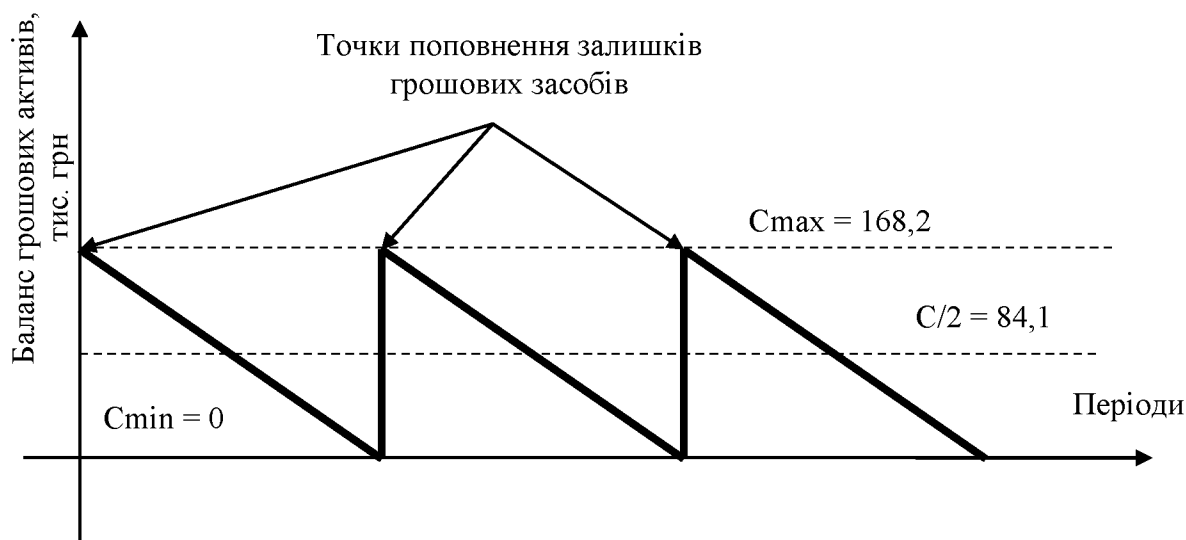
Згідно з формулою (2.1), взявши витрати на обслуговування кожної операції з поповнення грошових засобів (28,6 грн), запланований обсяг грошового обороту, скоригований на дебіторську заборгованість (50478 тис. грн), а за рівень втрат альтернативних доходів при зберіганні грошових коштів – середню ставку відсотку по короткострокових депозитних вкладах (10,2 %[5]), нами визначено максимальний розмір залишку грошових засобів ($C_{\max}$) для ХХХ на 2024 р. – 168,2 тис. грн (табл. 2.1). Відповідно, середній розмір залишку грошових активів (С) становитиме 84,1 тис. грн.

Таблиця 2.1

Розрахунок оптимального залишку грошових коштів для ХХХ за моделлю Баумоля на 2020–2024 рр., тис. грн

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Планові значення на 2024 р.
Витрати на обслуговування кожної операції з поповнення грошових засобів	0,0243	0,0272	0,0278	0,0286
Обсяг грошового обороту, скоригований на дебіторську заборгованість	21913	31236	38154	50478
Середня ставка відсотка по короткострокових депозитних вкладах, %	8,1	7,7	6,2	10,2
Оптимальний розмір максимального залишку грошових коштів	114,7	148,6	185,0	168,2
Оптимальний розмір середнього залишку грошових коштів	57,4	74,3	92,5	84,1

Беручи до уваги вище зазначені передумови, формування та використання залишку грошових засобів у ХХХ згідно з моделлю Баумоля можна схематично зобразити, як це показано на рис. 2.6. Тобто, за моделлю Баумоля, залишок грошових засобів коливається в межах інтервалу між максимальним (після надходження коштів із депозиту, через залучення позичкових фінансових ресурсів із банку та з інших джерел) і мінімальним (рівним нулю) значенням.

Умовні позначення: $C_{\max}$ – максимальний залишок; $C/2$ – середній залишок; $C_{\min}$ – мінімальний залишок.

Рис. 2.6. Графічне зображення формування й використання залишку грошових коштів у ХХХ в 2024 р. згідно з моделлю Баумоля

Отже, розглянувши грошовий оборот ХХХ, встановлено, що грошові потоки в безготівковій формі займають більшу питому вагу, ніж у готівковій. Серед існуючих форм безготівкових розрахунків підприємство використовує платіжні інструкції й акредитиви. Впродовж досліджуваного періоду найбільшу частку серед готівкових грошових потоків у касу підприємства займали надходження готівкової виручки, а в структурі витрачання готівкових коштів переважала здача готівки на рахунок у банк.

2.2. Управління грошовими потоками на основі результатів їх аналізу за видами господарської діяльності підприємства

Управлінські рішення щодо грошових потоків по операційній, інвестиційній та фінансовій діяльності приймаються за результатами аналізу руху грошових коштів у розрізі видів господарської діяльності підприємства.

Формування операційних грошових потоків ХХХ у 2020–2022 рр. за даними додатків В.3, Г.3, Д.3 наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Горизонтальний і вертикальний аналіз грошових потоків
по операційній діяльності ХХХ за 2020–2022 рр.**

Показник	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.		
	Сума, тис. грн	У % до під- сумку	Сума, тис. грн	У % до під- сумку	Сума, тис. грн	У % до під- сумку	суми, тис. грн	питомої ваги, пунктів	у %
Вхідні грошові потоки									
Вхідні грошові потоки (всього)	24880	100,0	35188	100,0	42116	100,0	+17236	х	+69,3
Надходження від: реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	22465	90,3	32316	91,8	40541	96,3	+18076	+6,0	+80,5
повернення ПДВ	2415	9,7	2872	8,2	1575	3,7	-840	-6,0	-34,8
Вихідні грошові потоки									
Вихідні грошові потоки(всього)	24618	100,0	33139	100,0	38234	100,0	+13616	х	+55,3
Витрачання на оплату: товарів (робіт, послуг)	19230	78,1	26733	80,7	29436	77,0	+10206	-1,1	+53,1
праці	3752	15,2	4024	12,1	5126	13,4	+1374	-1,8	+36,6
відрахувань на соціальні заходи	1396	5,7	1496	4,5	1128	3,0	-268	-2,7	-19,2
зобов'язань з податку на додану вартість	22	0,1	83	0,3	2189	5,7	+2167	+5,6	у 99,5 р. б.
зобов'язань з інших податків і зборів	178	0,7	704	2,1	-	-	-178	-0,7	-100,0
Інші витрачання	40	0,2	99	0,3	355	0,9	+315	+0,7	у 8,9 р. б.
Чистий рух коштів від операційної діяльності	262	х	2049	х	3882	х	+3620	х	у 14,8 р. б.

Як свідчать дані табл. 2.2, у 2020–2022 рр. в структурі вхідних грошових потоків операційної діяльності ХХХ основну частку займали надходження від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (відповідно, 90,3; 91,8 і 96,3 %). Решту (9,7; 8,2 і 3,7 %) вхідних грошових потоків формували надходження від

повернення ПДВ. Загальний розмір річного надходження коштів із операційної діяльності у 2022 р. порівняно з 2020 р. зріс на 17236 тис. грн (69,3 %).

В структурі вихідних операційних грошових потоків у 2020–2022 рр. переважало вибуття коштів на оплату товарів, робіт, послуг та оплату праці (у досліджуваному періоді частка перших витрачань знизилася з 78,1 до 77,0 %, а других – з 15,2 до 13,4 %). Питома вага інших видів вихідних грошових потоків операційної діяльності була значно нижчою. Загальна сума операційних витрачань товариства у 2022 р. відносно 2020 р. збільшилася на 13616 тис. грн (55,3 %).

Співставлення вхідних і вихідних грошових потоків дозволило виявити у 2020–2022 рр. чисте надходження грошових коштів по операційній діяльності. Результатом випереджаючого зростання у 2022 р. порівняно з 2020 р. обсягу вхідних грошових потоків (69,3 %) над обсягом вихідних грошових потоків (55,3 %) стало збільшення чистого руху коштів по операційній діяльності на 3620 тис. грн, або в 14,8 разу.

На основі чистого руху грошових коштів від операційної діяльності нами розраховано показники операційного cash-flow (табл. 2.3).

Значення показників операційного cash-flow (табл. 2.3) дають змогу стверджувати, що у 2022 р.:

- товариству, щоб розрахуватись із своїми боргами за рахунок результатів операційної діяльності, потрібно 1,4 року, що відповідає задовільній ситуації з погляду перспектив виконання підприємством своїх зобов'язань. Порівняно з 2020 р. зазначений показник знизився на 11,5 року, або 88,9 %;

- за рахунок грошових надходжень від операційної діяльності підприємство могло погасити свої борги на 69,4 %, що на 61,7 в. п. більше, ніж у 2020 р.;

- операційний cash-flow забезпечував можливість фінансування інвестицій на 74,8 %, а у 2020 р. – на 19,7 %;

- на 1 грн обороту від реалізації припадало близько 10 коп. операційного cash-flow, а після здійснення всіх платежів у рамках операційної діяльності на

підприємстві залишалося 9,6 % виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), що на 8,4 в. п. більше, ніж у 2020 р.;

- порівняно з 2020 р. чистий грошовий потік від операційної діяльності з розрахунку на 1 грн власного капіталу зріс на 10 коп. (в 11 разів) і досягнув значення 11 коп.

Таблиця 2.3

Динаміка показників операційного cash-flow

XXX за 2020–2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+, -) 2022 р. від 2020 р.	
				абсо- лютне	віднос- не, %
Вихідні дані, тис. грн					
1. Операційний cash-flow	262	2049	3882	+3620	у 14,8 р. б.
2. Середньорічна величина позичкового капіталу (нетто)	3396	3315	5596	+2200	+64,8
3. Чисті інвестиції (сума приросту основних засобів і довгострокових біологічних активів)	1333	6989	5187	+3854	у 3,9 р. б.
4. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	22465	32316	40541	+18076	+80,5
5. Середньорічна величина власного капіталу	24523	30450	36597	+12074	+49,2
Розрахункові показники					
6. Тривалість погашення заборгованості (р.2÷р.1), років	13,0	1,6	1,4	-11,5	-88,9
7. Показник обернений до тривалості погашення заборгованості (р.1÷р.2×100), %	7,7	61,8	69,4	+61,7	х
8. Показник самофінансування інвестицій, (р.1÷р.3×100), %	19,7	29,3	74,8	+55,2	х
9. Чиста cash-flow-маржа (р.1÷р.4×100), %	1,2	6,3	9,6	+8,4	х
10. Показник співставлення операційного cash-flow й власного капіталу (р.1÷р.5), грн	0,01	0,07	0,11	+0,10	в 11,0 р. б.

Структура вхідних і вихідних грошових потоків по інвестиційній діяльності XXX, наведена в табл. 2.4, свідчить, що у 2020–2022 рр. вхідні грошові потоки по інвестиційній діяльності в XXX були відсутніми. Витрачання коштів по інвестиційній діяльності у досліджуваному періоді відбувалося в результаті здійснення товариством лише реальних інвестицій. Так, у 2022 р. придбання необоротних активів становило 7063 тис. грн, що на 5276 тис. грн, або в 4 рази, виявилось більшим порівняно з 2020 р.

**Горизонтальний і вертикальний аналіз грошових потоків
по інвестиційній діяльності XXX за 2020–2022 рр.**

Показник	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+, -) 2022 р. від 2020 р.		
	Сума, тис. грн	У % до під- сумку	Сума, тис. грн	У % до під- сумку	Сума, тис. грн	У % до під- сумку	суми, тис. грн	питомої ваги, пунктів	у %
Вхідні грошові потоки									
Вхідні грошові потоки (всього)	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вихідні грошові потоки									
Вихідні грошові потоки (всього)	1787	100,0	7737	100,0	7063	100,0	+5276	х	у 4,0 р. б.
Придбання необоротних активів	1787	100,0	7737	100,0	7063	100,0	+5276	-	у 4,0 р. б.
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	-1787	х	-7737	х	-7063	х	-5276	х	-295,2

Зважаючи на відсутність надходжень від інвестиційної діяльності, у 2020–2022 рр. спостерігався від’ємний показник її чистого руху грошових коштів, що дорівнював по роках сумам вихідних грошових потоків з цього виду діяльності.

Зарубіжна практика вивчення грошових потоків використовує показник Free cash-flow, що розраховується на підставі грошових потоків операційної й інвестиційної діяльності та характеризує суму чистого руху грошових коштів за цими видами діяльності. Динаміку показника Free cash-flow у XXX за 2020–2022 рр. ілюструє рис. 2.7.

Як видно з інформації рис. 2.7, Free cash-flow XXX протягом 2020–2022 рр. становив -1525; -5688 та -3181 тис. грн. Від’ємні значення цього показника засвідчують, що товариство протягом аналізованого періоду для здійснення видатків у межах операційної та інвестиційної діяльності мало потребу в зовнішньому фінансуванні в обсязі, відповідно, 1525, 5688 і 3181 тис. грн, який виник унаслідок дефіциту внутрішніх джерел фінансування. Негативною динамікою показника Free cash-flow є його зменшення у 2022 р. відносно 2020 р.

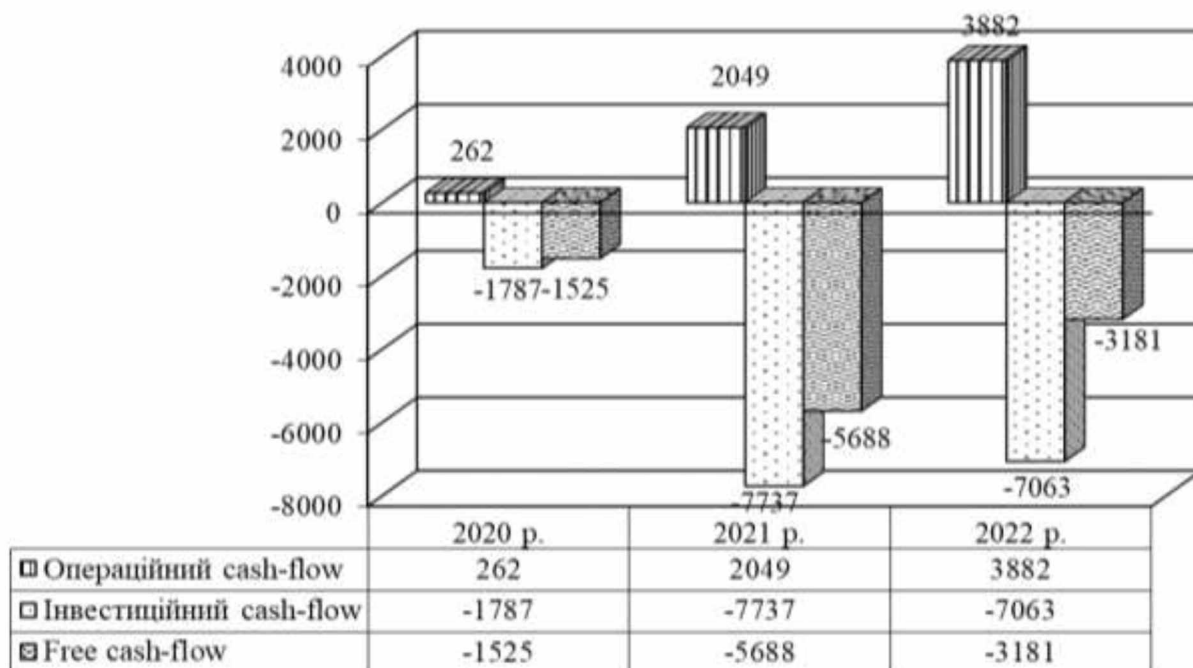

Рис. 2.7. Графічне зображення динаміки показника Free cash-flow у XXX за 2020–2022 рр.

Вивчення грошових потоків по фінансовій діяльності XXX дало змогу розрахувати їх структуру (табл. 2.5).

Результати розрахунків, наведених у табл. 2.5, свідчать, що у 2020–2022 рр. вхідні грошові потоки по фінансовій діяльності виникали у зв'язку з отриманням позик та іншими надходженнями. При цьому, якщо у 2020 р. в структурі надходжень від фінансової діяльності товариства переважали інші надходження (76,2 %), то у 2021 й 2022 рр. – отримані позики (відповідно, 71,9 і 57,6 %).

Вихідні грошові потоки по фінансовій діяльності в 2020 й 2021 рр. були представлені виключно погашенням позик. Проте у 2022 р. їх частка знизилася до 64,7 % у зв'язку з появою витрат на сплату відсотків (питома вага становила 22,6 %) та інших платежів (12,7 %).

Не дивлячись на швидші темпи зростання загальної суми вихідних грошових потоків (4,2 разу) порівняно з темпами зростання сумарного обсягу вхідних потоків (2,4 разу), чистий рух коштів від фінансової діяльності збільшився на 752 тис. грн, або 28,3 %.

Таблиця 2.5

**Горизонтальний і вертикальний аналіз грошових потоків
по фінансовій діяльності ХХХ за 2020–2022 рр.**

Показник	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+, -) 2022 р. від 2020 р.		
	Сума, тис. грн	У % до під- сумку	Сума, тис. грн	У % до під- сумку	Сума, тис. грн	У % до під- сумку	суми, тис. грн	питомої ваги, пунктів	у %
Вхідні грошові потоки									
Вхідні грошові потоки (всього)	4204	100,0	7737	100,0	9896	100,0	+5692	х	у 2,4 р. б.
Отримання позик	1000	23,8	5565	71,9	5698	57,6	+4698	+33,8	у 5,7 р. б.
Інші надходження	3204	76,2	2172	28,1	4198	42,4	+994	-33,8	+31,0
Вихідні грошові потоки									
Вихідні грошові потоки (всього)	1550	100,0	2999	100,0	6490	100,0	+4940	х	у 4,2 р. б.
Погашення позик	1550	100,0	2999	100,0	4200	64,7	+2650	-35,3	у 2,7 р. б.
Витрачання на сплату відсотків	-	-	-	-	1466	22,6	+1466	+22,6	+100,0
Інші платежі	-	-	-	-	824	12,7	+824	+12,7	+100,0
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	2654	х	4738	х	3406	х	+752	х	+28,3

Результатом дослідження грошових потоків у розрізі операційної, інвестиційної та фінансової діяльності є розрахунок чистого руху грошових коштів (табл. 2.6), що дає змогу узагальнити надходження й вибуття коштів у цілому за усіма видами діяльності.

З урахуванням сум грошових потоків за операційною, інвестиційною та фінансовою діяльностями у 2020 й 2022 рр. у ХХХ виникало чисте надходження грошових коштів, що за досліджуваний період зменшилося на 904 тис. грн, або 80,1 % (табл. 2.6). Натомість у 2021 р. чистий видаток грошових коштів становив 950 тис. грн. Залишок коштів на кінець 2022 р. порівняно з його значенням на кінець 2020 р. зменшився на 725 тис. грн, або 63,2 %. Залишок коштів на початок і кінець кожного року відповідає інформації балансу за відповідні роки.

Таблиця 2.6

Розрахунок чистого руху грошових коштів

XXX за 2020–2022 рр.

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+;-) 2022 р. від 2020 р.	
				абсо- лютне	віднос- не, %
Чистий рух коштів від операційної діяльності	262	2049	3882	+3620	у 14,8 р. б.
Чистий рух коштів від інвестиційної діяльності	-1787	-7737	-7063	-5276	-295,2
Чистий рух коштів від фінансової діяльності	2654	4738	3406	+752	+28,3
Усього чистого руху коштів	1129	-950	225	-904	-80,1
Залишок коштів на початок року	18	1147	197	+179	у 10,9 р. б.
Залишок коштів на кінець року	1147	197	422	-725	-63,2

Деталізацію залишку грошових коштів, що знаходилися на рахунках XXX станом на кінець кожного з 2020–2022 рр., наведено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Динаміка розподілу грошових коштів по рахунках XXX

у 2020–2022 рр. (станом на кінець року)

Вид рахунку	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+, -) 2022 р. від 2020 р.		
	Сума, тис. грн	У % до під- сум- ку	Сума, тис. грн	У % до під- сум- ку	Сума, тис. грн	У % до під- сум- ку	суми, тис. грн	питомої ваги, пунктів	у %
Поточний рахунок у банку	1141	100,0	37	20,7	403	100,0	-738	-	-64,7
Інші рахунки (акредитиви, чекові книжки)	-	-	142	79,3	-	-	-	-	-
Разом	1141	100,0	179	100,0	403	100,0	-738	х	-64,7

За інформацією табл. 2.7 станом на кінець 2020 й 2022 рр. усі безготівкові кошти (відповідно, 1141 й 403 тис. грн) акумулювались на поточному банківському рахунку. На кінець 2021 р. на поточному рахунку в банку XXX знаходилось 20,7 % усіх безготівкових коштів, а 79,3 % – на інших рахунках (зокрема, акредитивах).

За результатами аналізу грошових потоків по операційній, інвестиційній та фінансовій діяльності важливими, з нашого погляду, є наступні заходи з управління грошовими потоками у ХХХ:

- забезпечувати синхронність руху вхідних та вихідних грошових потоків у процесі операційної, інвестиційної і фінансової діяльності, яка полягає у тому, щоб підприємство було забезпечене чистим грошовим потоком з позитивним значенням;

- по можливості мінімально використовувати передоплату в розрахунках з постачальниками сировини;

- з метою прискорення повернення дебіторської заборгованості запровадити умови кредитної політики, що передбачають знижки за швидку оплату реалізованої продукції;

- проводити реструктуризацію товарної дебіторської заборгованості шляхом факторингу;

- оптимізувати залишок грошових коштів на рахунках у банку для забезпечення найвищої доходності тимчасово вільних грошових коштів;

- перш ніж фінансувати реальні інвестиції розраховувати та оцінювати показники ефективності інвестиційних проектів (NPV, IRR, PBP, PI) на основі очікуваних вхідних і вихідних грошових потоків;

- проводити планування руху грошових коштів з допомогою платіжного календаря (з розбиттям по декадах, тижнях або днях).

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Оптимізація кредитної політики в контексті управління грошовими потоками підприємства

Кредитна політика суттєво впливає на обсяги реалізації продукції, товарів, робіт, послуг підприємства та його надходження від операційної діяльності. Продаж в кредит представляє собою один із факторів, що визначає рівень попиту на продукцію, яку продає підприємство [33, с. 104]. На формування кредитної політики підприємства значний вплив має система цінових знижок. У європейських країнах найбільш розповсюдженою системою цінових знижок є схема «d/k нетто n», яку можна трактувати наступним чином:

- покупці отримують знижку в розмірі $d\%$ за умови, якщо оплачують отриманий товар упродовж k днів від початку періоду кредитування (тобто з моменту надходження чи відвантаження товару);

- покупці сплачують товар за повною ціною, якщо оплата проводиться у період з $(k+1)$ – по n -й день періоду кредитування;

- за умови, що впродовж n днів не буде оплачена необхідна сума, покупець зобов'язаний додатково сплатити неустойку, розмір якої змінюється залежно від моменту розрахунку [3, с. 137; 10, с. 441; 18, с. 71].

Перш ніж приймати рішення щодо зміни умов кредитної політики підприємства проводиться аналіз дебіторської заборгованості [16]. Мета такого аналізу полягає в дослідженні розміру, структури та динаміки дебіторської заборгованості за видами, за строками непогашення, ефективності інвестування в дебіторську заборгованість фінансових засобів та оцінка її стану.

Оцінку розміру, структури (за видами) і динаміки дебіторської заборгованості проведено з використанням прийомів горизонтального і вертикального аналізу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

**Динаміка розміру й структури (за видами) дебіторської заборгованості
XXX за 2020–2022 рр. (станом на кінець року)**

Вид дебіторської заборгованості	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.		
	Сума, тис. грн	У % до підсум- ку	Сума, тис. грн	У % до підсум- ку	Сума, тис. грн	У % до підсум- ку	суми, тис. грн	питомої ваги, в. п.	у %
За продукцію, товари, роботи, послуги	329	87,5	1687	94,5	2954	98,8	+2625	+11,3	у 9,0 р. б.
За розрахунками з бюджетом	-	-	-	-	35	1,2	+35	+1,2	+100,0
Інша поточна дебіторська заборгованість	47	12,5	98	5,5	-	-	-47	-12,5	-100,0
Всього	376	100,0	1785	100,0	2989	100,0	+2613	х	у 7,9 р. б.

Дані табл. 3.1 свідчать, що XXX у 2020–2022 рр. мало суми по двох видах поточної дебіторської заборгованості. Однак якщо у 2020 й 2021 рр. окрім дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги була присутня інша поточна дебіторська заборгованість, то у 2022 р. – заборгованість за розрахунками з бюджетом. У 2022 р. порівняно з 2020 р. зросла загальна сума поточної дебіторської заборгованості (на 2613 тис. грн, або в 7,9 разу) і розмір дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги (на 2625 тис. грн, або в 9,0 разів), зникла інша поточна дебіторська заборгованість та одночасно з'явилася заборгованість за розрахунками з бюджетом на суму 35 тис. грн.

У 2020 р. дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги займала 87,5 % усього розміру поточної дебіторської заборгованості, а в 2022 р. – 98,8 %, тобто на 11,3 в. п. менше. Відповідно, у 2020 р. частка іншої поточної дебіторської заборгованості становила 12,5 %, а в 2022 р. питома вага заборгованості за розрахунками з бюджетом – 1,2 %.

Наступним кроком в аналізі дебіторської заборгованості є вивчення її структури за строками виникнення для з'ясування стану розрахунково-

платіжної дисципліни. Здійснене дослідження за даними табл. 3.2 свідчить про те, що в ХХХ станом на кінець 2020–2022 рр. термін неоплати дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги становив до 12 місяців.

Таблиця 3.2

Дослідження дебіторської заборгованості ХХХ за строками непогашення у 2020–2022 рр. (станом на кінець року)

Показник	Всього	у тому числі за строками непогашення	
		до 12 міс.	від 12 до 18 міс.
2020 р.			
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги: сума, тис. грн	329	329	-
частка, %	100,0	100,0	-
Інша поточна дебіторська заборгованість: сума, тис. грн	47	-	47
частка, %	100,0	-	100,0
Разом: сума, тис. грн	376	329	47
частка, %	100,0	87,5	12,5
2021 р.			
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги: сума, тис. грн	1687	1687	-
частка, %	100,0	100,0	-
Інша поточна дебіторська заборгованість: сума, тис. грн	98	-	98
частка, %	100,0	-	100,0
Разом: сума, тис. грн	1785	1687	98
частка, %	100,0	94,5	5,5
2022 р.			
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги: сума, тис. грн	2954	2954	-
частка, %	100,0	100,0	-
Інша поточна дебіторська заборгованість: сума, тис. грн	-	-	-
частка, %	-	-	-
Разом: сума, тис. грн	2954	2954	-
частка, %	100,0	100,0	-
2022 рік у % до 2020 року	785,6	897,9	-100,0

Інша поточна дебіторська заборгованість ХХХ станом на кінець 2020 й 2021 рр. була представлена заборгованістю від 12 до 18 місяців. Очевидно, що за відсутності у 2022 р. іншої поточної дебіторської заборгованості із вказаним строком неоплати частка дебіторської заборгованості зі строком непогашення

до 12 місяців порівняно з 2020 р. зросла до 100,0 %, а з терміном неоплати від 12 до 18 місяців повністю зникла.

Порівняння суми дебіторської й кредиторської заборгованостей проведено за допомогою розрахункового балансу, де порівняно за видами і всього суми дебіторської і кредиторської заборгованості (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Порівняльний аналіз сум дебіторської та кредиторської заборгованості

XXX за 2020–2022 рр. (станом на кінець року), тис. грн

Вид заборгованості	Дебіторська заборгованість	Кредиторська заборгованість	Перевищення заборгованості	
			дебіторської (активне сальдо)	кредиторської (пасивне сальдо)
2020 р.				
За продукцію, товари, роботи, послуги	329	470	-	141
З бюджетом	-	433	-	433
Інша заборгованість	47	206	-	159
Усього	376	1109	-	733
2021 р.				
За продукцію, товари, роботи, послуги	1687	657	1030	-
З бюджетом	-	212	-	212
Інша заборгованість	98	192	-	94
Усього	1785	1061	724	-
2022 р.				
За продукцію, товари, роботи, послуги	2954	544	2410	-
З бюджетом	35	630	-	595
Інша заборгованість	-	134	-	134
Усього	2989	1308	1681	-

Результати розрахунків (табл. 3.3) вказують, що станом на кінець 2020 р. мало місце кредиторське (733 тис. грн), а на кінець 2021 й 2022 рр. – дебетове сальдо (відповідно, 724 і 1681 тис. грн). Якщо в 2020 р. в цілому кредиторська заборгованість перевищувала дебіторську в 2,9 разу (частина оборотних коштів інших підприємств залучалася в оборот XXX), то в 2021 й 2022 рр. – навпаки: дебіторська заборгованість перевищувала кредиторську, відповідно, на 68,2 % та в 2,3 разу (частина оборотних коштів XXX була вилучена в оборот інших підприємств).

Дослідження, яке проводилося в динаміці за три роки з приводу комплексної аналітичної оцінки стану дебіторської заборгованості ХХХ (табл. 3.4), свідчить про збільшення тривалості її обороту у 2022 р. порівняно з 2020 р. на 12 днів (у 2,3 разу). За досліджуваний період спостерігається зростання частки дебіторської заборгованості в майні та оборотних активах, відповідно, з 1,9 до 5,3 % та 5,1 до 11,9 %.

Таблиця 3.4

**Комплексна аналітична оцінка стану дебіторської заборгованості
ХХХ за 2020–2022 рр.**

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
				абсо- лютне	віднос- не, %
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	40,697	29,908	16,984	-23,713	-58,3
Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості, днів	9	12	21	+12	у 2,3 р. б.
Питома вага дебіторської заборгованості в майні, %	1,9	3,0	5,3	+3,4	х
Питома вага поточної дебіторської заборгованості в оборотних активах, %	5,1	7,3	11,9	+6,8	х
Відношення дебіторської заборгованості до кредиторської, %	35,5	99,6	201,5	+166,0	х
Відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), %	2,5	3,3	5,9	+3,4	х

Показник, який характеризує відношення дебіторської заборгованості до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), зріс із 2,5 % у 2020 р. до 5,9 % у 2022 р., що свідчить про погіршення стану розрахунків з дебіторами підприємства.

Унаслідок зменшення середньорічної величини кредиторської заборгованості на 23,8 % та зростання дебіторської у 4,3 разу показник відношення дебіторської заборгованості до кредиторської збільшився з 35,5 до 201,5 %.

Провівши комплексну аналітичну оцінку стану дебіторської заборгованості ХХХ доцільно розглянути розміри інвестування коштів у

дебіторську заборгованість. Середній рівень вкладення коштів у дебіторську заборгованість ($\overline{IDЗ}$) можна визначити згідно з наступною формулою:

$$\overline{IDЗ} = \overline{ДЗ} \cdot \frac{С}{Ц}, \quad (3.1)$$

де $\overline{ДЗ}$ – середня дебіторська заборгованість;

С – собівартість одиниці продукції;

Ц – ціна продажу одиниці продукції [10].

Однак, на наш погляд, більш точною формулою для розрахунку середньої суми інвестицій фінансових ресурсів у дебіторську заборгованість ($ОК_{ДЗ}$), є така, що пропонується І. А. Бланком [6, с. 201]:

$$ОК_{ДЗ} = ОРК \cdot К \cdot \frac{(\overline{П}_{НК} + \overline{П}_{Пр.})}{365}, \quad (3.2)$$

де ОРК – обсяг реалізації в кредит (дебіторська заборгованість);

К – коефіцієнт співвідношення собівартості і ціни продукції;

$\overline{П}_{НК}$ – середній період надання кредиту клієнтам, днів;

$\overline{П}_{Пр.}$ – середній період прострочки платежів за наданим кредитом, днів.

Результати дослідження інвестицій фінансових ресурсів у дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги у ХХХ згідно з формулою (3.2) наведено в табл. 3.5.

Так, у 2022 р. відносно 2020 р. при збільшенні середньої величини дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) на 1792 тис. грн (у 4,4 разу), зниженні коефіцієнта відношення собівартості виробництва продукції до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на 0,027 пункту (3,1 %) та зростанні середнього терміну повернення дебіторської заборгованості на 12 днів (у 2,3 разу) середній рівень інвестування фінансових ресурсів у дебіторську заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) ХХХ збільшився на 101 тис. грн, або в 10,2 разу. Максимальна сума інвестицій у дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги протягом досліджуваного періоду була у 2022 р. (112 тис. грн).

Таблиця 3.5

**Динаміка інвестування фінансових ресурсів у дебіторську заборгованість
за продукцію (товари, роботи, послуги) у ХХХ за 2020–2022 рр.**

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
				абсо- лютне	віднос- не, %
Середня дебіторська заборгованість за про- дукцію (товари, роботи, послуги), тис. грн	529	1008	2321	+1792	у 4,4 р. б.
Собівартість виробництва продукції, тис. грн	19434	24287	33964	+14530	+74,8
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	22465	32316	40541	+18076	+80,5
Коефіцієнт відношення собівартості ви- робництва продукції до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	0,865	0,752	0,838	-0,027	-3,1
Середній період повернення дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги), днів	9	11	21	+12	у 2,3 р. б.
Середній рівень інвестування фінансових ресурсів у дебіторську заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги), тис. грн	11	24	112	+101	у 10,2 р. б.

Динаміка розміру дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, величини інвестицій у цю дебіторську заборгованість і середнього терміну її повернення (DSO) в ХХХ зображена на рис. 3.1.

На основі ланцюгових коефіцієнтів зміни чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ХХХ за 2020–2022 рр. визначено, що чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у 2024 р. становитиме 53392 тис. грн. Враховуючи його значення та середній коефіцієнт відношення дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) до чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за 2020–2022 рр. (0,037), нами розраховано плановий обсяг реалізації в кредит у 2024 р. – 1976 тис. грн.

Відповідно, підставивши плановий обсяг реалізації в кредит на 2024 р. (1976 тис. грн), середнє значення коефіцієнта відношення собівартості виробництва продукції до чистого доходу від реалізації продукції, товарів,

робіт, послуг (0,818) та середній період повернення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги (14 днів) у формулу (3.2), обраховано можливу суму оборотного капіталу (62 тис. грн), необхідну для спрямування у 2024 р. в дебіторську заборгованість.

Рис. 3.1. Графічне зображення динаміки абсолютних і відносних показників дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) в XXX за 2020–2022 рр.

На підставі отриманих результатів обрахунків, підприємство може визначити, чи достатні його фінансові можливості, щоб інвестувати планову суму грошових коштів у повному обсязі. В протилежному випадку слід змінювати кредитні умови в напрямі скорочення терміну кредитування чи зменшення обсягів продажу в кредит.

Для того, щоб визначити тип кредитної політики XXX, доцільно проаналізувати показник DSO (середній термін погашення дебіторської заборгованості) за 2020–2022 рр., який згідно з закордонною практикою розраховується як сума добутків строків погашення дебіторської заборгованості на питому вагу покупців, що розраховувались у цей термін.

За фактичною інформацією про оплату дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги (див. табл. 3.5) кредитну політику XXX у 2020 й 2021 рр. можна вважати консервативною (термін оплати за дебіторською заборгованістю був коротким і становив, відповідно, 9 і 11 днів), а в 2022 р. – помірною (термін погашення дебіторської заборгованості був середнім – 24 дні).

Враховуючи, що XXX не надає знижок при реалізації продукції, але вимагало, щоб граничний термін її оплати в 2020 р. був не пізніше 5 днів із дати відвантаження, у 2021 р. – не пізніше 7 днів, а в 2022 р. – не пізніше 14 днів, то кредитні умови підприємства у 2020 р. можна подати як net 5, у 2021 р. – net 7, а в 2022 р. – net 14. Однак, доцільно, на наш погляд, дослідити ефективність запровадження знижок при реалізації окремого виду продукції з метою прискорення надходження коштів від його продажу.

На підставі фактичного періоду погашення дебіторської заборгованості по зернових (19 днів у 2022 р.) та даних бухгалтерського обліку про терміни сплати дебіторської заборгованості окремими покупцями, у табл. 3.6 з'ясовано доцільність запровадження кредитних умов 1/3 net 14. При очікуваному зростанні обсягу продажу на 11,4 % (площа сільськогосподарських угідь підприємства та порядок сівозміни сприяють такому зростанню) планується, що серед усіх покупців 24 % оберуть знижки і розрахуються впродовж 3 днів, 57 % – на 4–14 день, а 19 % – на 15–38 день.

Як видно з даних табл. 3.6, зростання виручки від продажу зернових на 652,5 тис. грн обумовить збільшення маржинального прибутку після вирахування витрат, пов'язаних із дебіторською заборгованістю, на 118,3 тис. грн (11,0 %), що вказує на ефективність використання запропонованих знижок у реалізації зернових. Практикуючи при реалізації зернових 1-відсоткову знижку, прискорення повернення дебіторської заборгованості XXX по цьому виду продукції складе 3 дні, що забезпечить зростання обсягів вхідних грошових потоків підприємства та поліпшить стан його платоспроможності.

Таблиця 3.6

**Оцінка доцільності використання знижки при реалізації
зернових у XXX за даними 2022 р.**

Показник	Нинішня політика (net 14)	Нова політика (1/3 net 14)	Зміни нової політики до нинішньої (+,-)
1. Чиста виручка від реалізації зернових, тис. грн	5724,0	6376,5	+652,5
2. Змінні витрати, тис. грн	4584,9	5107,6	+522,7
3. Маржинальний прибуток, тис. грн	1139,1	1268,9	+129,8
4. Середній термін погашення дебіторської заборгованості, днів	19	16	-3
5. Середньоденний продаж, тис. грн	15,7	17,5	+1,8
6. Середня величина річної дебіторської заборгованості, тис. грн	298,3	280,0	-18,3
7. Інвестиції в дебіторську заборгованість, тис. грн	238,9	224,3	-14,6
8. Вартість інвестицій в дебіторську заборгованість, тис. грн	61,4	57,6	-3,8
9. Витрати на знижки, тис. грн	-	15,3	+15,3
10. Загальні витрати пов'язані з дебіторською заборгованістю, тис. грн	61,4	72,9	+11,5
11. Маржинальний прибуток після вирахування витрат, пов'язаних з дебіторською заборгованістю, тис. грн	1077,7	1196,0	+118,3

Отже, дослідження дебіторської заборгованості XXX в контексті управління його грошовими потоками дало змогу встановити, що:

- підприємство у 2020 р. мало суми по двох видах поточної дебіторської заборгованості, серед яких основна частка припадала на дебіторську заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги). Тривалість одного обороту цієї заборгованості за досліджуваний період зростає з 9 до 21 дня, що уповільнило надходження грошових потоків від дебіторів товариства;

- середній рівень інвестування фінансових ресурсів у дебіторську заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) у 2022 р. порівняно з 2020 р. збільшився в 10,2 разу, а його прогнозований розмір у 2024 р. становитиме 62 тис. грн. Кредитну політику підприємства у 2022 р. можна охарактеризувати як помірну, яка забезпечила товариству збільшення обсягів реалізації за одночасного зростання строків надходження коштів від покупців;

- практикуючи при реалізації зернових знижки на умовах 1/3 net 14, прискорення оплати дебіторської заборгованості зростає на 3 дні, що забезпечить зростання обсягів вхідних грошових потоків підприємства.

3.3. Шляхи підвищення ефективності управління грошовими потоками сільськогосподарських підприємств

Одним із напрямів підвищення ефективності управління рухом грошових коштів виступає оптимізація грошових потоків, що є процесом вибору раціональних форм їх організації на підприємстві, враховуючи умови й особливості його функціонування [19, с. 51]. Більшість науковців [6; 12; 35; 37; 39; 42; 45] виділяють три групи методів оптимізації грошових потоків підприємства:

- методи оптимізації за обсягами: залучення стратегічних інвесторів для збільшення розміру власного капіталу, здійснення додаткового випуску акцій, формування пільгових кредитів, реалізація окремих інвестиційних інструментів, здача в оренду невикористовуваних основних засобів;

- методи оптимізації в часі: розробка графіків сплати податків і зборів, придбання сировини, матеріалів та синхронізація їх із термінами продажу продукції, визначення порядку здійснення розрахунків;

- методи максимізації чистого грошового потоку: поліпшення ефективності використання ресурсів і пришвидшення фінансового циклу.

Згідно з [35, с. 110], важливого значення в оптимізації грошових потоків набуває запровадження системи їх всебічного планування з допомогою платіжного календаря за логіко-структурною моделлю (рис. 3.2).

На думку О. О. Олійника [48, с. 109; 49, с. 61], складаючи платіжний календар, платежі необхідно розподіляти за чотирма групами пріоритетів: пріоритет 1 – платежі мають бути здійснені в конкретний день, а у випадку їх прострочення до підприємства застосовуються штрафні санкції; пріоритет 2 – платежі здійснюються в конкретний інтервал часу, затримка платежу на 2–3 робочих (банківських) дні не має негативних наслідків; пріоритет 3 – платежі можуть переноситися на більш ніж 3 банківських дні, однак платежі цього пріоритету здійснюються у межах планованого місячного періоду; пріоритет 4 – платежі цієї групи можуть бути перенесені, зменшені або скасовані.

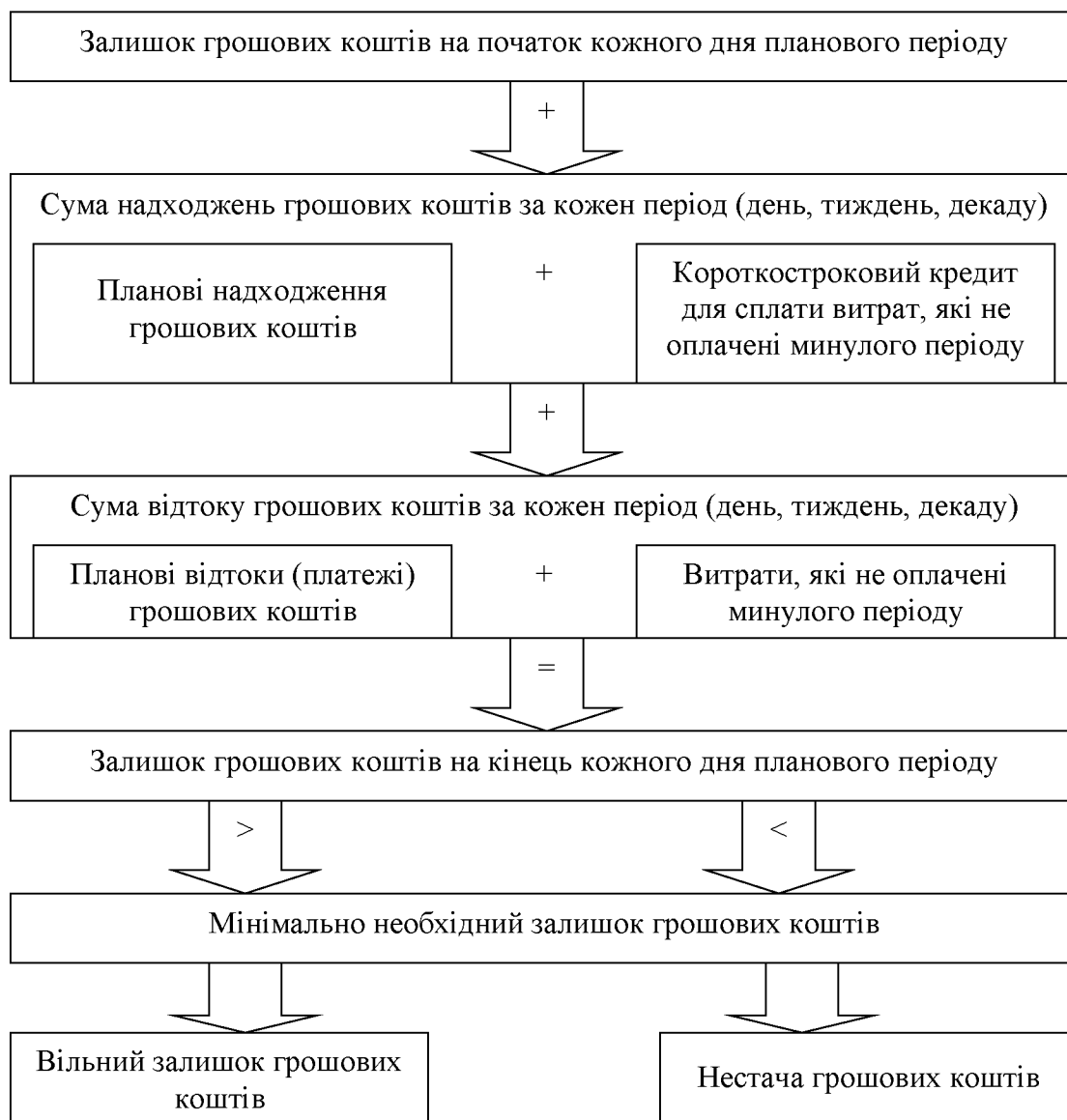

Рис. 3.2. Логіко-структурна модель платіжного календаря

За необхідності коригування або перенесення платежів з одного дня на інший, в першу чергу слід переносити платежі третього і четвертого пріоритетів.

Окрім відтоку й надходжень у платіжний календар, з нашого погляду, доцільно включати такі статті, як виникнення кредиторської та дебіторської заборгованості. Це пояснюється необхідністю врахування строків їх виникнення та можливих термінів погашення, а відповідно й вхідних і вихідних потоків при складанні платіжного календаря на наступні періоди.

Враховуючи методику складання платіжного календаря та обравши подекадне розбиття планового періоду, нами складено платіжний календар для ХХХ на 1-й квартал 2024 р. (табл. 3.7).

Платіжний календар ХХХ
на I квартал 2024 р., тис. грн

Статті	Січень			Лютий			Березень		
	Декади			Декади			Декади		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III
Відтік (платежі)									
1. Заробітна плата і пов'язані з нею платежі	-	-	438	-	-	438	-	-	446
2. Єдиний соціальний внесок	-	-	96	-	-	96	-	-	98
3. Податки:									
- ПДВ	-	339	-	-	304	-	-	311	-
- єдиний податок	-	-	219	-	-	-	-	-	-
- інші податки	12	-	-	14	-	-	15	-	-
4. Оплата рахунків постачальників і підрядчиків за ТМЦ і виконані роботи	353	370	367	362	371	351	391	322	348
5. Погашення кредиторської заборгованості	174	188	204	208	194	178	209	187	172
6. Погашення довгострокових кредитів банків і відсотків по них	164	-	-	164	-	-	164	-	-
7. Інші платежі	54	58	49	55	54	61	67	66	62
Разом платежі	757	955	1373	803	923	1124	846	886	1126
Виникнення кредиторської заборгованості	116	117	129	111	127	124	138	114	119
Надходження									
1. Оплата продукції, товарів, робіт, послуг за фактом реалізації	694	708	716	709	721	722	704	681	732
2. Погашення дебіторської заборгованості	208	192	201	208	198	191	219	232	247
3. Інші надходження коштів	67	48	54	47	62	74	59	81	76
Разом надходжень	969	948	971	964	981	987	982	994	1055
Залишок коштів у касі та на поточному рахунку	133	345	338		161	219	82	218	326
Виникнення дебіторської заборгованості	378	388	384	387	379	377	387	386	390
Перевищення надходжень над відтоками і залишком коштів	345	338	-	161	219	82	218	326	255
Перевищення відтоків над надходженнями і залишком коштів	-	-	-64	-	-	-	-	-	-

З платіжного календаря добре видно, що у деяких декадах виникатиме нестача грошових коштів. Так, згідно з даними табл. 3.7, у місяцях (крім третьої декади січня) I кварталу 2024 р. надходження коштів ХХХ перевищуватимуть їх вибуття. Це обумовлено наявністю в товаристві галузі тваринництва, реалізація продукції якої менш сезонна, ніж рослинництва. До того ж підприємство переважно реалізує зібраний урожай зернових культур у період високих цін на них (грудень-березень). Виникаючий у результаті переважання надходжень над відтоками залишок грошових засобів може бути використаний для погашення більших обсягів кредиторської заборгованості ХХХ.

Очікувану нестачу коштів, з нашого погляду, можна усунути завдяки перенесенню за згоди постачальників строків оплати рахунків на першу декаду лютого чи шляхом продажу частини готової продукції, яку планується продати в лютому, у третій декаді січня.

Оптимізація грошових потоків підприємства передбачає, крім того, збалансування обсягів додатного й від'ємного грошових потоків [37, с. 198]. Збалансованість дефіцитного грошового потоку у короткостроковому періоді досягається завдяки системі заходів із прискорення залучення коштів та уповільнення їх видатків (рис. 3.3).

Заходи з прискорення залучення коштів	Заходи з уповільнення видатків коштів
Забезпечення часткової або повної передоплати за продукцію, що має великий попит на ринку	Збільшення за згодою постачальників строків надання підприємству товарного кредиту
Скорочення строків надання товарного кредиту покупцям	Використання флоуту (періоду проходження виписаних платіжних документів до їх оплати) для уповільнення інкасації власних платіжних документів
Надання цінових знижок при оплаті продукції в короткий термін	Придбання довгострокових активів на умовах лізингу
Прискорення інкасації простроченої дебіторської заборгованості	Реструктуризація одержаних кредитів шляхом переведення короткострокових у довгострокові
Використання форм рефінансування дебіторської заборгованості (вексельного обігу, факторингу, форфейтингу)	

Рис. 3.3. Заходи короткострокового характеру для збалансованості дефіцитного грошового потоку

Отже, для прискорення залучення коштів використовується система гнучких цін на продукцію, зменшення термінів комерційного кредитування, форми рефінансування дебіторської заборгованості (вексельний обіг, факторинг, форфейтинг) тощо.

Уповільнення вибуття коштів відбувається завдяки збільшенню термінів комерційного кредитування постачальниками, заміні купівлі орендою (лізингом) необоротних активів, перетворенню короткострокових кредитів у довгострокові.

Щоб, підвищуючи абсолютну платоспроможність підприємства в короткостроковому періоді, не створити в майбутньому проблеми дефіциту грошових потоків, одночасно необхідно розробляти заходи для збалансованості дефіцитного грошового потоку в довгостроковій перспективі, які мали б широкий спектр можливостей (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Заходи довгострокового характеру для збалансованості дефіцитного грошового потоку

Способи оптимізації надлишкового грошового потоку стосуються переважно різних форм активізації інвестиційної діяльності підприємства, що зорієнтовані на тривалу сплату довгострокових кредитів банку, збільшення обсягів реальних і фінансових інвестицій.

Оптимізацію грошових потоків у часі забезпечують методи вирівнювання й синхронізації. Згладжування обсягів грошових потоків в окремих часових інтервалах здійснюється якраз за рахунок методів вирівнювання (результат

цього процесу виражається в зниженні коефіцієнтів варіації) [60, с. 54]. Тоді як синхронізації грошових потоків досягають шляхом коваріації додатного й від'ємного руху грошових коштів. Результативність такої оптимізації оцінюється за наближенням коефіцієнта еластичності цих потоків до одиниці. Мета синхронізації грошових потоків полягає у максимальному усуненні сезонних і циклічних розходжень у виникненні додатного й від'ємного грошових потоків, а також оптимізації середніх залишків готівки.

Збільшенню розміру чистого грошового потоку сприяє зменшення постійних витрат підприємства; зниження змінних витрат з розрахунку на одиницю продукції; застосування методів прискореної амортизації; продаж невикористовуваних основних засобів, нематеріальних активів і запасів; посилення претензійної роботи, щоб повністю й вчасно стягувати штрафні санкції і дебіторську заборгованість.

Аналіз досягнутого рівня удосконалення системи управління грошовими потоками підприємства має здійснюватися на підставі: наявності випадків неплатоспроможності підприємства у певні дні або періоди, їх частоти і тривалості; обсягу і динаміки дефіциту грошових коштів; рівня і динаміки коефіцієнта достатності чистого грошового потоку; динаміки показників синхронності й ритмічності руху грошових коштів; узгодженості джерел прибуття і напрямів вибуття грошових коштів за окремими видами діяльності підприємства; одержання додаткового доходу завдяки інвестуванню тимчасово вільних грошових засобів; наявності додаткових витрат у вигляді штрафних санкцій через несвоєчасне виконання розрахунків у зв'язку з неефективним управлінням грошовими потоками тощо.

Отже, впровадження розглянутих заходів щодо оптимізації руху грошових коштів дозволить підприємству підвищити ефективність управління грошовими потоками, зокрема за рахунок недопущення виникнення дефіциту грошових коштів або прогнозування таких періодів й визначення шляхів його покриття.

ВИСНОВКИ

У результаті опрацювання науково-теоретичних, методичних і практичних основ управління грошовими потоками суб'єктів господарювання на матеріалах ХХХ можна зробити наступні висновки.

1. Аналіз трактування сутності грошових потоків засвідчив відсутність єдиного їх розуміння авторами. Поняття «грошові потоки» є динамічним показником, що характеризує постійний рух грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства і пов'язаний з надходженням чи витрачанням грошових ресурсів підприємства. Від обраних класифікаційних ознак грошових потоків залежить не лише порядок аналізу останніх, а й ефективність управління ними. Для оцінки руху грошових коштів та ефективності грошових потоків окрім показників, розрахованих на базі cash-flow, варто використовувати коефіцієнти співвідношення вхідних і вихідних грошових потоків як за окремими видами діяльності, так і в цілому по підприємству.

2. З'ясування змісту управління грошовими потоками суб'єкта господарювання дало змогу сформулювати власне бачення цієї економічної категорії як процесу, що включає систему стратегічних і оперативних заходів (управлінських рішень) із забезпечення керованого стану та уникнення формування некерованого руху грошових коштів та передбачає формування мети, завдань, функцій, методів й інструментів управління, які забезпечують вирішення проблемних питань у процесі формування грошових потоків на різних рівнях управління фінансово-господарською діяльністю підприємства під впливом факторів внутрішнього й зовнішнього середовища.

3. Вивчення грошового обороту ХХХ забезпечило виявлення за 2020–2022 рр. скорочення питомої ваги грошових потоків у готівковій формі та зростання, відповідно, частки руху грошових коштів у безготівковій формі на 0,8 в. п. Серед безготівкових форм розрахунків ХХХ використовує платіжні інструкції й акредитиви. Значних коливань у структурі надходження й витрачання готівки в товаристві не спостерігалось. Найбільшу частку серед

готівкових грошових потоків у касу підприємства займали надходження готівкової виручки, а в структурі витрачання готівкових коштів переважала здача готівки на рахунок у банк.

4. Аналіз стану управління грошовими потоками за видами господарської діяльності ХХХ у 2020–2022 рр. засвідчив переважання в структурі операційних вхідних грошових потоків надходжень від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, а в структурі вихідних операційних грошових потоків – витрачання коштів на оплату товарів, робіт, послуг та оплату праці. Результатом випереджаючого зростання у 2022 р. порівняно з 2020 р. обсягу вхідних грошових потоків (69,3 %) над обсягом вихідних грошових потоків (55,3 %) стало збільшення чистого руху коштів від операційної діяльності в 14,8 разу.

5. Розрахунок показників операційного cash-flow ХХХ дав змогу стверджувати, що у 2022 р.:

- товариству, щоб розрахуватись із своїми боргами за рахунок результатів операційної діяльності, потрібно 1,4 року, що відповідає задовільній ситуації з погляду перспектив виконання підприємством своїх зобов'язань. Порівняно з 2020 р. зазначений показник знизився на 11,5 року, або 88,9 %;

- за рахунок грошових надходжень від операційної діяльності підприємство могло погасити свої борги на 69,4 %, що на 61,7 в. п. більше, ніж у 2020 р.;

- операційний cash-flow забезпечував можливість фінансування інвестицій на 74,8 %, а у 2020 р. – на 19,7 %;

- на 1 грн обороту від реалізації припадало близько 10 коп. операційного cash-flow, а після здійснення всіх платежів у рамках операційної діяльності на підприємстві залишалося 9,6 % виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), що на 8,4 в. п. більше, ніж у 2020 р.;

- порівняно з 2020 р. чистий грошовий потік від операційної діяльності з розрахунку на 1 грн власного капіталу зріс в 11 разів і досягнув значення 11 коп.

6. Вивчення руху коштів по інвестиційній діяльності ХХХ вказує на відсутність у нього вхідних грошових потоків упродовж 2020–2022 рр. Витрачання коштів по інвестиційній діяльності у досліджуваному періоді

відбувалося в результаті здійснення товариством лише реальних інвестицій (у 2022 р. – до початку воєнних дій). Зважаючи на відсутність надходжень від інвестиційної діяльності, у 2020–2022 рр. спостерігалось від’ємне значення її чистого руху грошових коштів, яке дорівнювало по роках сумам вихідних грошових потоків з цього виду діяльності. Від’ємні значення показника Free cash-flow вказують на те, що товариство в аналізованому періоді для здійснення видатків у рамках операційної та інвестиційної діяльності мало потребу в зовнішньому фінансуванні.

7. За розрахунками руху грошових коштів від фінансової діяльності виявлено, що вхідні грошові потоки по фінансовій діяльності виникали у зв’язку з отриманням позик та іншими надходженнями. Вихідні грошові потоки по фінансовій діяльності в 2020 й 2021 рр. були представлені виключно погашенням позик. Проте у 2022 р. їх частка знизилася у зв’язку з появою витрат на сплату відсотків та інших платежів. Не дивлячись на швидші темпи зростання загальної суми вихідних грошових потоків (4,2 разу) порівняно з темпами зростання сумарного обсягу вхідних потоків (2,4 разу), чистий рух коштів від фінансової діяльності збільшився на 28,3 %.

8. З урахуванням сум чистого руху коштів від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності у 2020 й 2022 рр. у ХХХ виникало чисте надходження грошових коштів, що за досліджуваний період зменшилося на 80,1 %. Натомість у 2021 р. чистий видаток грошових коштів становив 950 тис. грн.

9. Проведені розрахунки щодо доцільності використання знижок у ХХХ дали позитивний результат. Так, надання підприємством знижок при реалізації зернових на умовах 1/3 net 14 забезпечить прискорення повернення дебіторської заборгованості на 3 дні, що зумовить збільшення обсягів його вхідних грошових потоків. Обрахована планова сума оборотного капіталу, необхідна для спрямування в дебіторську заборгованість за продукцію (товари, роботи, послуги) у 2024 р., становить 62 тис. грн.

10. За результатами планування вхідних і вихідних грошових потоків із допомогою платіжного календаря виявлено, що у всіх декадах (крім третьої

декади січня) 1 кварталу 2024 р. надходження товариства перевищуватимуть платежі. Виявлену нестачу коштів можна ліквідувати шляхом перенесення термінів оплати рахунків постачальників (за згоди останніх) на першу декаду лютого 2024 р. або реалізації частини готової продукції, що планується для продажу в лютому, на третю декаду січня.

11.3 метою підвищення ефективності управління грошовими потоками підприємства, зокрема і в XXX, актуальними є наступні напрями:

- розрахунок планових інвестицій у дебіторську заборгованість з метою акумуляції фінансових ресурсів для покриття потреби у коштах на суму змінних витрат, заморожених у дебіторській заборгованості;

- оптимізація кредитної політики підприємства з обґрунтуванням доцільності використання знижок за швидшу оплату відвантажених товарів, зокрема з використанням методу аналізу за кінцевими результатами;

- реструктуризація товарної дебіторської заборгованості шляхом застосування методів рефінансування цієї заборгованості;

- виокремлене відображення у платіжному календарі статей виникнення й погашення в кожному плановому періоді сум кредиторської та дебіторської заборгованості. Така деталізація забезпечить врахування строків їх виникнення й очікуваних термінів погашення, а відповідно, – й вхідних і вихідних грошових потоків операційної діяльності при складанні платіжного календаря на наступні періоди;

- перед фінансуванням реальних інвестицій обов'язковий розрахунок і оцінка показників ефективності інвестиційних проектів (NPV, IRR, PBP, PI) за очікуваними вхідними і вихідними грошовими потоками;

- забезпечення синхронності вхідних і вихідних грошових потоків у межах операційної, інвестиційної й фінансової діяльності, щоб формувався чистий грошовий потік із позитивним значенням;

- забезпечення ефективного функціонування системи управління залишками грошових коштів шляхом їх оптимізації за моделлю Баумоля.